

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno

Senioři a politika. Politické postoje seniorů

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:
Mgr. Michal Vavřík

Vypracoval:
Petr Böhm

Brno 2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Senioři a politika. Politické postoje seniorů“ zpracoval samostatně a použil jsem literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí této bakalářské práce.

Elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné.

V Brně dne

.....

podpis

Poděkování

Rád bych poděkoval panu Mgr. Michalu Vavříkovi za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé bakalářské práce. Rovněž děkuji své rodině za morální podporu a pomoc, kterou mi poskytovala při studiu a které si nesmírně vážím. Dále patří velké díky mému kamarádovi Ing. Janu Vozárovi MSc. za velmi užitečné rady a vynaložené úsilí při spolupráci.

Petr Böhm

OBSAH

ÚVOD	3
1 TEORETICKÁ ČÁST	5
1.1 SENIOŘI.....	5
1.1.1 CHARAKTERISTIKA STÁŘÍ Z POHLEDU PSYCHOLOGIE	6
1.1.2 CHARAKTERISTIKA STÁŘÍ Z POHLEDU PEDAGOGIKY	12
1.1.3 CHARAKTERISTIKA STÁŘÍ Z PRÁVNÍHO POHLEDU	16
1.1.4 DÍLČÍ ZÁVĚR	17
1.2 POLITIKA	19
1.2.1 POLITIKA JAKO UMĚNÍ VLÁDNOUT	20
1.2.2 POLITIKA JAKO VĚCI VEŘEJNÉ	21
1.2.3 POLITIKA JAKO KOMPROMIS A KONSENS	22
1.2.4 POLITIKA JAKO MOC	22
1.2.5 DÍLČÍ ZÁVĚR	23
1.3 POLITICKÁ ORIENTACE	24
1.3.1 ZÁKLADNÍ CHARAKTERISTIKA LEVICOVÉ A PRAVICOVÉ ORIENTACE V POLITICE	24
1.3.2 POLITICKÉ POSTOJE A SENIOŘI.....	27
1.3.3 DÍLČÍ ZÁVĚR	29
2 PRAKTICKÁ ČÁST.....	30
2.1 VYMEZENÍ CÍLE PRŮZKUMU, FORMULACE HYPOTÉZ, POUŽITÉ TECHNIKY PRŮZKUMU.....	30
2.2 PRŮBĚH PRŮZKUMU – PRÁCE S DOTAZNÍKY, VEDENÍ OSOBNÍCH ROZHOVORŮ	31
2.2.1 METODOLOGIE	31
2.2.2 ROZHOVOR.....	32
2.3 ANALÝZA A INTERPRETACE VÝSLEDKŮ PRŮZKUMU VZTAHUJÍCÍCH SE K HYPOTÉZE	33
2.3.1 PH 1: „SENIOŘI ZNAJÍ SOUČASNÉ POLITICKÉ STRANY A JEJICH POSTAVENÍ NA PRAVO- LEVÉM POLITICKÉM SPEKTRU.“	33
2.3.2 PH 2: „SENIOŘI ZNAJÍ POLITICKÉ PŘEDSTAVITELE, DOVEDOU URČIT JEJICH STRANICKOU PŘÍSLUŠNOST, PŘÍPADNĚ ÚSTAVNÍ POZICI.“	34
2.3.3 PH 3: „SENIOŘI DOVEDOU PŘIŘADIT PROGRAMOVÉ PRIORITY K POLITICKÝM STRANÁM A IDENTIFIKUJÍ SLOŽENÍ A PROGRAMOVÉ PRIORITY SOUČASNÉ VLÁDY.“	36
2.3.4 PH 4: „SENIOŘI DOVEDOU URČIT, VE KTERÝCH MEZINÁRODNÍCH ORGANIZACÍCH JE ČR ČLEMEM.“	37
2.3.5 PH 5: „ SENIOŘI SE ORIENTUJÍ V ÚSTAVNÍM SYSTÉMU.“	39
2.3.6 PH 6: „SENIOŘI SE ORIENTUJÍ V INTEGRACI ČR DO EU.“	40
2.3.7 STRUKTUROVANÝ ROZHOVOR	41
2.3.8 DÍLČÍ ZÁVĚR	43
2.4 ANALÝZA A INTERPRETACE VÝSLEDKŮ PRŮZKUMU VZTAHUJÍCÍCH SE K NÁZORŮM A CHOVÁNÍ SENIORŮ	44
2.4.1 ÚČAST SENIORŮ VE VOLBÁCH A REFERENDECH	44
2.4.2 DŮLEŽITOST VOLEBNÍ ÚČASTI DLE SENIORŮ	45
2.4.3 ZÁJMY SENIORŮ JSOU V POLITICE REPREZENTOVÁNY.....	47
2.4.4 POLITICKÉ POSTOJE SENIORŮ NA PRAVO - LEVÉ ŠKÁLE.....	49
2.4.5 PREFERENCE POLITICKÝCH STRAN	50

2.4.6 SEBEZAŘAZENÍ NA ŠKÁLE LEVICE - PRAVICE	52
2.4.7 SDĚLOVACÍ PROSTŘEDKY, ZE KTERÝCH ZÍSKÁVAJÍ SENIOŘI INFORMACE O POLITICKÉM DĚNÍ	53
ZÁVĚR.....	55
RESUMÉ.....	57
ANOTACE	58
KLÍČOVÁ SLOVA	58
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	60
SEZNAM ZKRATEK A PŘÍLOH	63
SEZNAM ZKRATEK	63
SEZNAM PŘÍLOH	63

ÚVOD

Ve své bakalářské práci nazvané „Senioři a politika. Politické postoje seniorů“ se zabývám vztahem seniorů k politice, zda a jak se senioři v politice orientují a dále které politické postoje senioři zaujímají.

Mezi základní trendy moderní společnosti patří stále klesající porodnost, ale zároveň prodlužující se věk dožití. Úmrtnost je v současnosti v rovnováze s porodností a tak výsledkem těchto demografických trendů je stárnoucí populace. Senioři představují nejrychleji rostoucí segment společnosti, což vede k mnoha sociálním, ekonomickým a politickým otázkám.

Politika ovlivňuje život každého z nás včetně lidí, kteří dosáhli takového věku, kdy jim byl přiznán starobní důchod. Člověk se tak dostává do závěrečné fáze svého života kdy má nejvíce životních zkušeností, které jsou často označovány jako „klenot“ společnosti. Nelze však opomenout fakt, že existují určité hranice vnímání reality, které se zhoršují se stoupajícím věkem.

Senioři v odlišných kulturách mívají i odlišné sociální postavení, kdy určitým způsobem ovlivňují politické dění. Vystává tak otázka, zda by senioři měli zbytek svého života dožít spíše v pasivní roli anebo aktivněji působit.

Tuto problematiku považuji v dnešní době za velmi aktuální, a proto bych se chtěl v této práci zaměřit, jak vnímají senioři dnešní politickou situaci a zda se v politické situaci orientují.

Práce bude rozdělena na dvě části, část teoretickou, kde budou rozebrána teoretická východiska a část praktickou. Část praktická bude obsahovat dvě šetření: První - velké kvantitativní, založené na hypotézách a řešené dotazníkovou metodou. Druhé - doplňkové, kvalitativní, vycházející z výzkumných otázek zjišťujících pochopení dotazníku a obsahující doplňkové otázky, které budou šetřeny strukturovaným rozhovorem.

Cílem teoretické části bakalářské práce je vymezení základních pojmů, provedení analýzy dostupné literatury, vztahující se k seniorům ve společnosti a politických postojů.

Cílem empirické části je ověření či vyvrácení platnosti hypotézy: „*Senioři se orientují v politice*“. Tato hypotéza je dále rozvíjena několika pracovními hypotézami. Dále je zjišťována také pravolevá politická orientace seniorů.

Již při zamyšlení nad prací vyvstává hned několik otázek. Která disciplína má k této problematice nejbližší. Politologie, sociologie, nebo psychologie? A jaký vztah má k sociální pedagogice? Je zřejmé, že hledání odpovědi na tuto otázku nebude zcela snadná.

„Henri Nouwen, teolog a autor duchovní literatury, začíná svou knihu o stáří jednou legendou z ostrova Bali:

Vypráví se, že v jedné vzdálené horské vesnici kdysi žili lidé, kteří měli ve zvyku obětovat své starce a pak je sníst. Nastal den, kdy už ve společenství nebyli žádní staří lidé, ale tím zároveň vesničané přišli o své zkušenosti. V té době se rozhodli, že si postaví velký dům pro zasedání rady. Prohlíželi si kmeny, které k tomu účelu porazili, a přemýšleli, kde mají spodek a kde vršek: pokud by se totiž trámy poskládaly obráceně, vedlo by to k mnoha problémům. Nikdo nebyl schopen to určit, až jeden mladík prohlásil, že by snad mohl najít řešení, pokud se společenství zaručí, že už nebude zabíjet staré lidi. Všichni mu to slíbili a mladík přivedl svého děda, kterého doposud skrýval. A ten starý muž vysvětlil lidem, jak se pozná horní konec trámu od spodního.“ (Grün 2009: 5)

Grün (2009) považuje tuto legendu za velmi aktuální a poukazuje, že nesmíme naše seniory obětovat na oltář ekonomických kalkulací.

„Přemýšlet o stáří není tedy jen úkolem starých, ale je důležité pro každého. Náš život bude úspěšný jen tehdy, pokud se k procesu stárnutí postavíme čelem.“ (Grün 2009: 6)

1 TEORETICKÁ ČÁST

1.1 Senioři

V této části se budeme zabývat pojmem „senior“. Snahy o rozdělování celoživotního cyklu člověka sahají velmi hluboko do minulosti, avšak ani dnes neexistuje všeobecně akceptovaný periodizační systém. Je třeba zdůraznit, že zcela jednotné nejsou jednotlivé vědy a mnohdy se rozcházejí i tvrzení jednotlivých autorů ve stejném oboru. To dokazuje například i tvrzení Hoskovce, Štikara a Štikarové (2004: 65) kteří „konstatují, že v psychologii neexistuje jednotná teorie stárnutí.“ Je to podmíněné mimořádnou složitostí tohoto problému.

V této práci pochopitelně nemůžeme tento problém řešit, ale je třeba popsat, se kterou skupinou lidí budeme pracovat a podle jakých kritérií a vědeckých názorů budeme za seniора pokládat.

Pojem „senior“ pochází z lat. senex, což v překladu znamená starý. Jedná se tedy o „starého člověka“. Tato definice je velmi obecná a vyvstává otázka, od kterého věku je člověk považován za starého. Například Kümpel (1971) se ztotožnil s názorem, že ke změně organismu v období stárnutí dochází kolem 45. roku a je dokončena nejspíše v 75. nebo 80. letech. Teprve tehdy se pak může hovořit o stáří.

„Pod pojmem stárnutí rozumíme tedy dlouhodobý proces, kdežto stáří znamená již určité období, kdy se vývojové změny staly patrnými.“ (Kümpel 1971: 2)

Člověk je vnímán jako biopsychosociální jednota a proces stárnutí není jen biologickým procesem, ale podmiňuje i procesy psychické a sociální. Jinými slovy lze říci, že fyzické změny se promítají také do kognitivních schopností, do postojů a nakonec i vztahů s druhými.

Kümpel (1971) rozděluje stáří do několika kategorií. Hovoří o stáří:

- klinickém (změny v tělesných procesech),
- psychologickém (změny v duševních pochodech),
- sociálním (změny ve společenských vztazích).

Abychom dokázali odpovědět „kdy je člověk brán jako senior“ je třeba nahlédnout do několika definic různých věd.

1.1.1 Charakteristika stáří z pohledu psychologie

Vývojem člověka a jeho psychikou se zabývá vývojová psychologie, ta se dále dělí na fylogenetickou a ontogenetickou. Fylogenetická psychologie se mimo jiné zabývá historickým vývojem člověka ve vývojové řadě. „Ontogenetická psychologie zkoumá kvantitativní a kvalitativní změny psychické regulace prožívání a chování člověka během celého jeho života.“ (Kuric 2001: 5) Autor dále pokračuje, že sleduje evoluci a involuci psychických procesů, stavů a vlastností ve všech stádiích lidského života.

Ontogenetická psychologie řadí cyklus člověka do tří výrazných etap:

- mládí (asi do dvacátého roku života),
- dospělý věk (od dvacátého do šedesátého roku),
- stáří (od šedesáti do devadesáti až sto dvaceti let).

„V rámci těchto etap život rozdělujeme na jednotlivá stadia, či období.“ (Kuric 2001: 11)

Etapu stáří pak Kuric (2001) rozděluje do následujících stadií:

- stadium počátečního stáří,
- stadium pokročilého stáří,
- stadium vrcholného stáří.

Stadium počátečního stáří

Kuric (2001) upozorňuje, že stárnutí není dán primárně kalendářním věkem, ale celkovým stavem opotřebovanosti lidského organismu. Je třeba zde přihlídnout k faktu, že tento stav může být mezi jednotlivci velmi individuální. O stáří se zpravidla začíná mluvit, když úbytek fyzických a psychických sil znemožňuje jedinci podávat plné výkony v pracovní a jiné činnosti. Přesto stadium počátečního stáří je určen mezi 60. až 66. roce života a končí kolem 75. roku.

Stárnutí biologické a psychické

Biologické stárnutí (senescing) je proces, během něhož dochází k vývojovým změnám na organické úrovni. První známky biologického stárnutí se objevují již kolem pětadvacátého roku života. Biologické stáří lze chápat jako úbytek sil a selhávání fyzických a duševních funkcí, jako konec biologického života a blízkost smrti. (Mlynářová 2004: 10)

V této práci se pochopitelně nemůžeme zabývat podrobným popisem biologického stárnutí, ale je třeba uvést alespoň některé dopady biologického procesu stárnutí, které by mohly mít vliv jednak na psychiku jedince a které by případně mohly ovlivnit i politickou orientaci seniora.

Schmeidler a kol. (2009) uvádějí několik průvodních znaků biologického stárnutí, mezi něž řadí například sníženou citlivost smyslových receptorů (zhoršení zraku, sluchu, omezení čichu a chuti). Lze předpokládat, že zejména zhoršení zraku a sluchu se promítne do politických postojů některých seniorů. Domnívám se, že tento handicap se může projevit dvojnásobem. V první řadě zhoršení zraku a sluchu může vést k omezení přijímat nové informace ze sdělovacích prostředků. Tato problematika bude aktuální spíše u starších věkových skupin. V řadě druhé mohou senioři více preferovat strany, které ve svých předvolebních kampaních a programech přislubují dostupnější a kvalitnější zdravotní péči.

Kümpel (1971) dále pokračuje, že se zvyšujícím se věkem stoupá možnost onemocnění a zvláště pak období stárnutí je přímo dobou, v níž je člověk nejvíce postižován vznikem chorob. Na základě tohoto tvrzení nabývají stále více na významu otázky zdravotní péče a nákladné léčby. Zastávám názor, že senioři zvláště méně finančně zaopatření mohou tuto problematiku na politické scéně pozorně sledovat a rovněž se bude promítat do jejich politické orientace a volby strany.

Například Kuric (2001) uvádí, že fyzické stárnutí člověka je pevně spjato s problémy stárnutí psychického. V tomto případě má významnou úlohu také snížení funkce žláz z vnitřní sekrecie (tzv. endokrinní systém), která dle například Vízda (2008) ovlivňuje psychiku člověka. Vízda (2008) rovněž uvádí, že chování je vedle prožívání druhou stránkou psychiky. Je tedy patrné, že endokrinní systém prodělavá ve stáří řadu změn a ovlivňuje jak chování, tak i prožívání. Nakolik ovšem psychika ovlivňuje politické postoje, je záležitostí zcela individuální.

„Poruchy chování ve stáří se prakticky vždy rozvíjejí ruku v ruce s poruchami kognitivních funkcí, respektive s poruchami intelektu.“ (Pidrman 2005: 15) Dle více uvedené citace se dá předpokládat, že poruchy intelektu již do politických postojů budou mít svůj výrazný vliv. To se může projevit například tím, že senior nemusí správně vnímat realitu o politickém dění.

Poznatky dnešní vědy nám neumožnily stanovit věkovou hranici, kdy dochází k výraznějšímu úbytku psychických a tedy i intelektuálních schopností. Tato problematika je složitější již v tom, že je ryze individuální pro každého jedince a neumožňuje nám paušalizovat celou společnost.

Jistou zajímavostí jsou pak volební práva v křesťanské církvi. Při volbě papeže (tzv. konkláve) mohou papeže volit kardinálové, kteří v den smrti nebo odstoupení papeže nepřekročili věk osmdesáti let (hranici stanovil papež Pavel VI. v roce 1970). Domnívám se, že tato věková hranice byla stanovena, aby se minimalizoval počet lidí ve volbách, kteří by nemuseli správně vnímat reálnou situaci.

Schmeidler a kol. (2009) uvádějí, že tyto teorie jsou založeny na tzv. deficitním modelu, kde se uvádí, že po vrcholné výkonnosti okolo 30 let věku klesají s přibývajícím věkem duševní, tělesné a emocionální schopnosti. Ovšem dle dalších výzkumů se ukázalo, že stáří je podstatně plastičtější než se předpokládalo. „To znamená, že je možné trénovat různé schopnosti až do vysokého věku a přizpůsobit se tím standardu mladších.“ (Hoskovec, Štikar, Štikarová 2004: 65-6)

„Novější výzkumy ukázaly, že ke zhoršení inteligenčního výkonu dochází teprve se vstupem do deváté dekády života. Navíc výkon v oblasti inteligence, stejně jako jiné psychické komponenty, jsou ve stáří závislé na zdravotním stavu, vzdělání, sociálním statusu a podobně.“ (Schmeidler a kol. 2009: 41)

„Obecně s věkem klesá vitalita a energie. Dochází k celkovému zpomalení psychomotorického tempa a senzomotorické funkční koordinace. Veškerá činnost trvá starému člověku déle. Na druhé straně je toto negativum zpravidla vyrovnáno systematičností, důsledností, trpělivostí a vytrvalostí.“ (Haškovcová 1989: 95)

Z toho vyplývá, že proces stárnutí je velmi individuální a musíme přihlížet i k aktivitě jedince a zvolené filozofii života. Nelze tedy vyloučit i fakt, že stárnoucí člověk v nejvyšší věkové dekádě bude stále fyzicky a psychicky svěží, intelektuálně na výši, sociálně aktivní a tudíž v politické sféře stále přínosný.

Společenská pozice

„Biologické a psychologické stárnutí člověka je neoddelitelně spjato i s jeho pozicí sociálněpsychologickou.“ (Kuric 2001: 161)

Jak uvádí Kuric (2001) je pro stárnoucího člověka významnou životní dekadou odchod do důchodu, resp. změna zaměstnání v důchodovém věku. Taková situace představuje výrazný mezník v životě jedince. Výrazně se změní sociálně psychologická pozice. Je zařazen mezi lidi třetího věku – důchodce. Postupně ztrácí společenský vliv, přetrhávají se širší společenské kontakty a někteří se stávají ekonomicky závislími na vyměřeném důchodu. S postupem času dochází také k mezigeneračním konfliktům. Zvyšující se stereotypnost v chování starých lidí naráží postupně na nepochopení, ba až odmítání mladší generace. Tato skutečnost může vést ke vzniku maladaptivních mechanismů stárnoucího jedince. Stárnoucí jedinci v postmoderní společnosti musí čelit řadě problémů. Přetechnizovaná doba a ekonomické vztahy přinášejí řadu obtíží, se kterými se jen těžko vyrovnávají. Na základě tvrzení Rabušice (1995) lze předpokládat, že kohorty budoucích seniorů narozených v rozmezí let 1950 až 1955 se budou s těmito těžkostmi vyrovnávat mnohem lépe než stávající senioři. Lze se tak domnívat, protože lidé této kohorty byli ještě v pracovním procesu v době, kdy došlo ke změně režimu a k zavádění nových technologií. Rovněž se jedná o celkově dobře vzdělanou kohortu, jež je například počítačově gramotná. Senioři v tomto období mnohdy tvoří neocenitelnou pomoc v nově vznikajících rodinách, kdy například pomáhají při výchově vnuků a vnuček. Často se svým rodinám snaží i finančně vypomáhat a bývají neocenitelným zdrojem životních zkušeností.

Je třeba poznamenat, že senioři v této věkové dekádě jsou většinou pohybově zcela samostatní a v raném období vykonávají většinu svých volnočasových aktivit. Jsou pracovní aktivní nejen v domácnostech, ale i v zaměstnání, což dokládají například podíly pracujících důchodců. „V pětiletém období po vzniku nároku na důchod pracovalo v roce 1993 24,8 % seniorů, tedy čtvrtina, v roce 1995 27% a do jara 1997 vystoupil tento podíl na 31,4%.“ (Bartošová 1997: 95)

Lze předpokládat, že se senioři ve stadiu počátečního stáří budou velmi dobře orientovat v politickém dění. Je to dáno jednak stavem kognitivních funkcí, které jsou u většiny seniorů na dobré úrovni. A jednak člověk, který byl zvyklý celý život aktivně pracovat, neutlumí své aktivity jednorázově, ale spíše se z části přeorientuje na jiné aktivity. Taktéž lze předpokládat vysokou sledovanost sdělovacích prostředků a tedy i dobrou informovanost o politickém dění.

Stadium pokročilého stáří

Stárnutí biologické a psychické

Dle Kurice (2001) stadium pokročilého stáří začíná 78. rokem a končí kolem 90. roku. V poměru k předchozímu stadiu se populace podle V. Příhody redukuje na čtvrtinu. Po stránce fyzické výrazněji slábne výkonnost a přibývá starostlivost pečovatelská. Samoobslužný systém, což znamená se o sebe postarat svoji mobilitou a psychickými schopnostmi jak po stránce duchovní, tak i hygienické a materiální již v mnoha případech klesá. Kuric (2001) hovoří o výrazných involučních změnách smyslové činnosti, úpadku osobnosti a celkové dezintegraci.

Dle Bartošové (1997) ve vyšším důchodovém věku výrazně klesá ekonomická aktivita. Celkově lze shrnout, že je stárnoucí jedinec výrazněji vyřazován z pracovních aktivit, než li tomu bylo doposud. Mimo jiné je to dáno klesající výkonností jak fyzickou, tak psychickou a rovněž stoupá množství různých onemocnění.

Společenská pozice

Kuric (2001) dále pokračuje, že v mnoha případech člověk ztrácí zájem o události v okolním světě, umocňuje se soustředění na své vlastní problémy. U mnoha jedinců začíná převládat subjektivní pocit opuštěnosti. Ten často pramení ze stavu, kdy se zvyšuje tělesná nepohyblivost, zhoršující se zdravotní potíže a stále větší závislost na svém okolí. S přibývajícím věkem dochází ke zhoršenému smyslovému vnímání, rovněž se oslabují intelektuální výkony a sestupnou tendenci má též výkon paměti. Flexibilita myšlenkových pochodů klesá a stále častěji se vyskytuje stereotypnost. Často také dochází k poklesu etických zábran a může dojít k narůstající tendenci negativních vlastností.

Stav, kdy se upouští od vícegeneračního bydlení má rovněž své důsledky. Mladší generace se odstěhují, chodí do práce, vnukové a vnučky do škol a staří lidé se pak cítí opuštěni. Jindy mohou nově vznikajícím rodinám až překážet a mnohdy pak končí v domovech důchodců. Takové změny mohou vést k řadě negativních vlivů, které se projeví jak v chování, tak i v psychice. Starý člověk se hůře vyrovnává s neznámým prostředím. Může se cítit jako by se ocitnul na samém chvostu společnosti a již není potřebný. Nejen že takový stav není pro člověka příznivý, ale i sama mladší společnost se ochuzuje o neocenitelné zkušenosti.

U některých seniorů se může projevit výraznější ztráta kůrových korekcí chování a v důsledku toho se též oslabují etické zábrany a objevují se doposud neobvyklé počiny, a to zvláště u jedinců mužského pohlaví. Jistá část seniorů se s těmito skutečnostmi dokáže vyrovnat velmi úspěšně. Na důležitosti přibývá i partnerské soužití, kdy si manželé jsou vzájemně oporou a dokáží si navzájem dávat smysl života. Staří lidé stále častěji vnímají vymírání vrstevníků, jež má také negativní působení. Obzvláště depresivně stárnoucího zasahuje ztráta životního partnera.

Kuric (2001) rovněž uvádí, že rozdílné podmínky života starých lidí jsou ve vesnickém prostředí a v prostředí městském. Taktéž bude mít významnou roli fakt, zda lidé žijí v přirozených podmínkách rodiny, nebo senioři žijící v domovech důchodců či jiných sociálních zařízeních. Lze předpokládat, že tyto rozdílné podmínky se projeví i do politických postojů seniorů.

Stadium vrcholného stáří

Poslední ontogenetické životní stadium, které se nazývá vrcholné, resp. krajní stáří začíná dle Kurice (2001) 91. rokem života a končí postupně do 100 let. Řada autorů jej nazývá i čtvrtým věkem člověka. V tomto stadiu se postupně ztrácí jen nepatrný zlomek populace. Podle údajů V. Příhody je zřejmé, že po 90. roce života se počet obyvatel prudce redukuje.

Kuric (2001) uvádí, že samoobslužná činnost člověka je buď minimální, nebo vůbec žádná a z velké části bývá odkázán na péči svých blízkých příbuzných nebo na zdravotnickém personálu. U mnohých zvýšená nepohyblivost vede k závislosti na ošetrovatelské péči. Psychosomatické znaky jsou již znatelné a také si je velmi staří lidé uvědomují. Život seniorů se zpravidla omezuje jen na základní potřeby, životní nejistota se zvyšuje při různých onemocněních, která staří lidé subjektivně považují za smrtelná. Dochází k výraznému oslabování činnosti smyslů, zejména zrakového vnímání a sluchu. Atrofie a funkční změny tělesných orgánů je více než patrná.

Lze se domnívat, že se senioři ve stadiu vrcholného stáří budou nejméně orientovat v politickém dění. Je to dáno jednak úbytkem kognitivních schopností a také v mnoha případech výrazně zhoršeným zdravím, které neumožní se aktivněji o politiku zajímat.

Jak uvádí například Kuric (2001), nelze přehlédnout fakt, že mezi lidmi jsou značné individuální rozdíly i rozdílné životní příběhy s rozmanitými variacemi psychické odolnosti, takže je možno konstatovat, že „...mnozí lidé, kteří se dožívají věku nad osmdesát či

devadesát let, zůstávají plně soběstačnými, aktivními a produktivními, ostatním účinně pomáhají a jsou osobně šťastní“, jak to uvádí Langmeier (1998). Různé styly lidské ontogeneze, vrozené i získané faktory, osvojené hodnotové orientace, schopnost sebeovládání, mravní hodnota života a životosprávy jistě podmiňují i rozdílné modifikace posledních stadií lidského života.

1.1.2 Charakteristika stáří z pohledu pedagogiky

Vzhledem ke studovanému oboru „Sociální pedagogika“ a zvolenému tématu považuji za důležité, jak na stáří nahlíží pedagogika. Dle Mühlpachra (2004) se zabývá stárnutím a stářím řada oborů a vědních disciplín. Upozorňuje ovšem, že se jedná o tak složitou problematiku, že k účinnému přenášení jejich poznatků je potřebná větší integrace znalostí. Spatřuje problematiku tak obsáhlou, že existencí obecné vědy o stáří brání metodologická roztržičnost i šíře záběru, která vylučuje zvládnutí jedním člověkem do žádoucí hloubky. Jako úkolem obecné vědy o stáří spatřuje především vytváření předpokladů pro týmovou komunikaci, sjednocovat terminologii, definovat pojmy, identifikovat klíčové problémy a zpřístupňovat poznatky a pohledy každého dílčího oboru všem ostatním. (Mühlpachr 2004: 10)

„**Gerontologie** není samostatná vědní disciplína, nýbrž multidisciplinární souhrn poznatků o stárnutí a stáří“ (Mühlpachr 2004: 10)

Dle Mühlpachra (2004) se gerontologie člení do tří hlavních proudů:

- **gerontologie experimentální (biologická)** – zabývá se otázkami, proč a jak živé organismy stárnou. Především na celulární a subcelulární úrovni,
- **gerontologie sociální** – zabývá se vzájemným vztahem starého člověka a společnosti, tím, co staří lidé od společnosti potřebují, i tím, jak stárnutí populace ovlivňuje společnost a její rozvoj. Jde o širokou problematiku zahrnující demografii, sociologii, psychologii, ekonomii, politologii, právní vědy, urbanistiku, architekturu, pedagogiku (resp. andragogiku) i další oblasti,
- **gerontologie klinická** (geriatrie v širším slova smyslu) se zabývá zvláštnostmi zdravotního stavu a chorob ve stáří, specifickými aspekty jejich výskytu, klinického obrazu, průběhu, vyšetřování, léčení i sociálních souvislostí.

Problematikou stáří se zabývá řada pedagogických disciplín. Kromě andragogiky, která se zabývá zejména výchovou a vzděláváním dospělých, se jimi zabývá také sociální a

speciální pedagogika. Ve výchově a vzdělávání seniorů má pak výsadní postavení gerontopedagogika. Tuto pedagogickou disciplínu můžeme chápat z užšího a širšího pojetí.

Gerontopedagogika v užším pojetí

Dle Mühlpachra (2004) je gerontopedagogika pedagogickou disciplínou, která se zabývá výchovou a vzděláváním seniorů. Jedná se tedy o vzdělávání ve stáří a ke stáří. V dnešní době se stále více prosazuje model celoživotního vzdělávání a pojetí, že výchova a vzdělávání je určena výhradně pro děti a mládež je tak překonána. Je-li pedagogika chápána jako obecná věda o výchově a vzdělávání, pak pedagogika se zabývá dětmi a mládeží, andragogika dospělými a gerontopedagogika seniory. Zastřešující pojem pro všechny tři pedagogické disciplíny lze použít pojem antropopedagogika. Mühlpachr (2004) ovšem upozorňuje, že v tomto smyslu takto profilované pojetí pedagogiky seniorů je překonané. Upozorňuje, že výchova a vzdělávání je celoživotní proces.

Gerontopedagogika v širším pojetí

Z tohoto pohledu ji Mühlpachr (2004) prezentuje jako teoreticko empirickou disciplínu zabezpečující komplexní péči, pomoc a podporu seniorům při uspokojování jejich potřeb (mezi něž patří i ony vzdělávací potřeby) v nemedicínské dimenzi, ale paralelně s ní. Také ji lze chápat jako multioborovou disciplínu, ve které se prolínají poznatky zejména ze sociální práce, lékařství, psychologii, sociologii, andragogiky a práva. (Mühlpachr 2004: 11)

Mühlpachr (2004) vymezuje stáří jako pozdní fázi ontogeneze, přirozeného průběhu života. Stáří spatřuje jako důsledek a projev geneticky podmíněných involučních procesů modifikovaných dalšími faktory, mezi něž řadí například choroby, životní způsob a životní podmínky. Tento proces je spojen s řadou významných sociálních změn, mezi něž patří zejména osamostatnění, založení vlastní rodiny, penzionování aj.

Obdobně jako jiní autoři rozděluje Mühlpachr (2004) stáří do několika kategorií:

- biologické stáří,
- sociální stáří,
- kalendářní (chronologické) stáří

Biologické stáří

Biologické stáří označuje Mühlpachr (2004) jako hypotetické označení konkrétní míry involučních změn, mezi něž patří například atrofie, pokles funkční zdatnosti, změny regulačních a adaptačních mechanismů. Tyto změny bývají úzce spjaty s chorobami, které se často vyskytují ve vyšším věku, například ateroskleróza. Autor dále pokračuje, že přesná měřítko k určení biologického stáří dosud nebyla stanovena. Kalendářní věk je tak stále nejužívanější metodou k určení stáří organismu. Jinými slovy nelze přesně vysvětlit, proč se lidé stejného kalendářního věku liší mírou involučních změn a funkční zdatností. Přes množství vyslovených hypotéz o stárnutí a stáří dosud nebyly uspokojivě vysvětleny příčiny tohoto procesu.

Sociální stáří

Dle Mühlpachra (2004) je sociální stáří období, kdy dochází k několika sociálním změnám či splnění určitého kritéria. Nejčastěji se jedná o dosažení takového věku, v němž vzniká nárok na odchod do starobního důchodu. „Sociální stáří je dáno změnou rolí, životního způsobu i ekonomického zajištění.“ (Mühlpachr 2004: 19) V tomto smyslu je stáří chápáno jako sociální událost.

V rámci sociálního stáří periodizuje Mühlpachr (2004) život do 3, event. 4 velkých období, tzv. věků.

- **První věk** – označován jako předproduktivní – období dětství a mládí, charakterizované růstem, vývojem, vzděláváním, profesní přípravou, získáváním zkušeností a znalostí.
- **Druhý věk** – je produktivní – období dospělosti, životní produktivity biologické (založení rodiny), sociální a především pracovní.
- **Třetí věk** – postproduktivní – neboli období stáří mnohdy charakterizované jako období poklesu zdatnosti a odpočinku. V tomto období člověk ukončuje svoji ekonomickou aktivitu.
- **Čtvrtý věk** – bývá často označován jako období závislosti. Dle Mühlpachra (2004) je toto označení nevhodné, protože vzniká tak dojem zákonitosti, kdy nesoběstačnost je stejně přijatá jako stadia předchozí. To odporuje konceptu úspěšného stárnutí a vzniká

tak milná představa, že člověk v nejpokročilejším věku může být zcela samostatný a pro společnost přínosem.

Kalendářní (chronologické) stáří

Je vymezeno dosažením určitého věku, od něhož se nápadněji projevují involuční změny. V rámci chronologického stáří se dle Mühlpachra (2004) uplatňuje demografické hledisko tj. čím je ve společnosti více seniorů (čím starší populace), tím je vyšší hranice stáří. Chronologické vymezení stáří má svá pozitiva jak v jednoznačnosti, jednoduchosti, tak i snadné komparaci.

Dle Světové zdravotnické organizace (WHO) je periodizace lidského života doporučena po patnácti letech a jako hranici stáří označila věk 60 let. Ten byl rovněž akceptován OSN v roce 1980.

Například Mühlpachr (2004) upozorňuje, že v hospodářsky vyspělých státech se v rámci zlepšení životní úrovně a prodloužení života ve stáří, stále více hovoří o posunutí hranice stáří k věku 65 let.

Autor dále upozorňuje, že jak se jeví problematiku vymezení počátku stáří, tak je problematika i celá periodizace kalendářního stáří. „Vždy jde jen o rámcové, schématické naznačení věkových gradientů, jemuž se konkrétní jedinci mohou významně vymykat.“ (Mühlpachr 2004: 20)

Obdobně se vyjadřuje i Vidovičová (2008) která upozorňuje, že „chronologický věk je řadou autorů z oblasti teorie a výzkumu stárnutí odsuzován jako nedostatečný indikátor věkové identity.“ (Vidovičová 2008: 70)

Problematikou stáří se rovněž zabývá sociální pedagogika. Například Kraus (2008) uvádí, že hranici stáří nelze zcela přesně určit. Dle autora události, jakými jsou například odchod do důchodu, ovdovění, nebo narození vnoučat, ba ani smrt sama nejsou na stáří nezbytně vázány. Hovoří však, že ve fázi stáří dochází k jistým změnám a obrátům. Člověk již neuskutečňuje zásadní životní plány, ale spíše organizuje současný život. Dochází k jistému přehodnocování, hledá nové vztahy a volí si novou životní filozofii. Dochází taktéž k úbytku fyzické a psychické výkonnosti. K průběhu tohoto vývoje rovněž patří vytržení z pracovního procesu, smrt partnera, nebo přibývajících zdravotních potíží. Pro volbu úspěšného stárnutí je třeba, aby si člověk našel nový smysl života jak na dráze profesní, tak i rodinné a také ve společenských

aktivitách (například univerzity třetího věku apod.). „V současnosti se za stáří považuje až období po sedmdesátém roce věku.“ (Kraus 2008: 63)

1.1.3 Charakteristika stáří z právního pohledu

Jak již bylo uvedeno výše, je pro označení stáří člověka významný také společenský statut neboli společenská pozice. Tu mimo jiné upravují společenské normy a hodnoty. K těm nejvýznamnějším normám patří bezesporu zákony. Zákony nám upravují takové důležité životní mezníky, jako jsou například získání plnoletosti anebo nám upravují nárok na starobní důchod. Jelikož je člověk chápán, jako biopsychosociální jednota nelze přesně definovat, kdy se člověk stává seniorem. Situaci nám neulehčuje ani ten fakt, že každý člověk je trochu jiný a nelze tedy přesně definovat kdy je člověk starý. Potřeba společnosti vedla k situaci, kdy by mohla jednoznačně vymezit dobu, kdy člověk odchází z pracovního života. Pro svoji jednoznačnost se v zákoně používá chronologický systém. Ten nám svým způsobem určuje hranici stáří. V době, kdy vzniká nárok na starobní důchod, se člověk posouvá do jiné sociální sféry. V bakalářské práci budeme tedy považovat tento mezník za hranici, kdy se člověk stává seniorem. Nárok na starobní důchod řeší zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění. V tomto zákoně jsou přesně stanoveny ročníky, v jakém věku má člověk nárok na starobní důchod. Jelikož nelze zcela přesně definovat hranici stáří, bude v této práci považován za seniora každý člověk, který má nárok na starobní důchod a bude předmětem průzkumu této bakalářské práce. Toto tvrzení lze například odvodit od názvu „starobní důchod“ což je název pro finanční dávky určený starým lidem. Jinými slovy člověk, který má nárok na starobní důchod, byl dříve nazýván starobním „*důchodcem*“, nyní se častěji užívá pojem „*senior*“.

Důchodový věk člení zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění a to zejména § 32 takto:

1) Důchodový věk činí

a) u mužů 60 let

b) u žen

1. 53 let, pokud vychovaly alespoň pět dětí,
2. 54 let, pokud vychovaly tři nebo čtyři děti
3. 55 let, pokud vychovaly dvě děti,
4. 56 let, pokud vychovaly jedno dítě, nebo
5. 57 let,

Jde-li o pojištěnce narozené před rokem 1936.

U pojištěnců narozených v období let 1936 až 1968 se důchodový věk stanoví podle přílohy k tomuto zákonu. Stanoví-li se podle této přílohy důchodový věk s přičtením kalendářních měsíců, považuje se za důchodový věk věk dosažený v posledním přičteném kalendářním měsíci v den, který se číslem shoduje se dnem narození pojištěnce; neobsahuje-li takto určený měsíc takový den, považuje se za důchodový věk ten věk, který je dosažen v posledním dni posledního přičteného kalendářního měsíce.

2) U pojištěnců narozených po roce 1968 činí důchodový věk

a) u mužů 65 let,

b) u žen

1. 62 let, pokud vychovaly alespoň 4 děti
2. 63 let, pokud vychovaly 3 děti,
3. 64 let, pokud vychovaly 2 děti,
4. 65 let.

Z výše uvedeného lze konstatovat, že zákon hranici stáří stanovil mezi 53. rokem až po 65. rok s uvedenými podmínkami.¹

1.1.4 Dílčí závěr

Definice, která by přesně stanovila hranici stáří, neexistuje. Například sociologický slovník definuje stáří jako závěrečnou etapu života, u člověka často vymezována jako doba od skončení ekonomické aktivity do smrti, nazývaná též třetím věkem. Můžeme tedy říci, že dle společenských norem mohou někteří lidé být za určitých podmínek považováni za seniory od 53. let. Tato hranice se rozšiřuje dle více uvedených autorů až k 80. roku. Hranici stáří rovněž určuje povaha náhledu. Zda se jedná o pohled ze sociálního, psychologického nebo klinického hlediska.

V bakalářské práci bude stěžejní takové stáří, kdy člověk dosáhne nároku na starobní důchod. Rovněž bude využita periodizace stáří a to zejména z pohledu psychologie, která mimo jiné relativně přesně vymezuje stadia počátečního, pokročilého stáří a dlouhověkosti.

¹ Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění prošel řadou změn. V této práci se jedná pouze o výňatek ze zákona s cílem zjednodušené a přehledné orientace. Není zde uvedena kompletní problematika zákona.

V praktické části je šetření také zaměřeno na to, zda jsou mezi seniory v odlišných stádiích stáří rozdíly v politické orientaci.

1.2 Politika

Pojem „politika“ je slovo, které má ve společnosti velmi široký význam. Je tak obsáhlé, že z hlediska objemu této práce se jím nelze obsírněji zabývat. Nicméně, je třeba si alespoň v základech popsat, v jakém smyslu budeme s tímto pojmem operovat. Jak již plyne z názvu této práce, je třeba si zodpovědět základní otázky, co politika je, a v jakém vztahu se seniory bude tato problematika rozebírána.

Lze se domnívat, že s narůstajícím věkem ubývá jak fyzických a psychických sil, tak klesá i politická aktivita. K této problematice se vyjadřuje například Mareš (1997), který uvádí, že řada studií naznačuje, že zájem o politiku není produktem stáří. Autor dále pokračuje, že senioři ve většině průmyslových zemí s demokratickým systémem vlády jsou aktivními účastníky politického života (Atchley, 1988). Rovněž senioři mají zájem o politické informace ve sdělovacích prostředcích a také úroveň jejich politické orientace je poměrně vysoká (Například Jennings, 1988). Mareš (1997) pak dodává, že tato tvrzení mohou být platná i pro české seniory. Vychází tak ze závěru svého výzkumu a tvrdí, že zájem o politiku výrazněji klesal až v nejstarších ročnících a byl vázán zejména na statusy vzdělání a subjektivní sociální třídu.

Na významu však nabývá samotný pojem „politika“ a v jakém vztahu jsou senioři s politikou chápáni. „Nejobecněji vzato, je politika činnost, jejímž prostřednictvím lidé tvoří, chrání a mění obecná pravidla, kterými se spravují ve svém životě.“ (Heywood 2004: 23)

Politiku lze definovat různě: „jako vykonávání moci či uplatňování autority, jako přijímání kolektivních rozhodnutí, jako přidělování, resp. rozdělování zdrojů, kterých je omezené množství, jako klamání a manipulování atd.“ (Heywood 2004: 24)

Heywood probírá několik pohledů na politiku:

- politika jako umění vládnout,
- politika jako věci veřejné,
- politika jako kompromis a konsens,
- politika jako moc a rozdělování zdrojů.

1.2.1 Politika jako umění vládnout

Jak údajně prohlásil kancléř Bismarck v německém Říšském sněmu „Politika není věda..., ale umění“. Heywood (2004) dále pokračuje, že Bismarck měl pravděpodobně na mysli umění vládnout, vykonávat kontrolu ve společnosti, a to přijímáním a vynucováním kolektivních rozhodnutí. Toto je nejspíš klasická definice politiky, odvozená z původního významu, který toto slovo mělo v antickém Řecku.

„Slovo politika je odvozeno od slova **polis**, které přesně vzato znamená městský stát“. (Heywood 2004: 25)

V dnešní době lze politiku chápat jako záležitost *polis* – tudíž jako to, „co se týká polis“. Moderní podoba tedy zní „co se týká státu“.

*„Politika je to, k čemu dochází uvnitř **polity**, systému společenské organizace, jehož jádrem je mechanismus vládnutí. Politika se tudíž praktikuje ve vládních kabinetech, v parlamentních komorách, na ministerstvech apod. a angažují se v ní početné omezené zvláštní skupiny lidí, zejména politikové, státní úředníci a lobbisté. Na většinu lidí, institucí a společenských činností se tudíž hledí, jako by byli „vně“ politiky. Podniky, školy a další výchovné a vzdělávací instituce, skupiny občanů, rodiny atd. jsou v tomto smyslu „nepolitické“, protože nejsou zapojeny do „řízení země“.“* (Heywood 2004: 25)

V této myšlence je dle mého názoru vztah seniorů k politické sféře spojen zejména s politickou aktivitou mít moc a být volen. Například Mareš (1997) uvádí, že v systému společenského života drží staří lidé vysoké pozice často do pozdního věku a to jak v ekonomické, tak i v politické sféře. Budeme – li přihlížet také k věku některých politických špiček, lze některé politické systémy tak označit jako gerontokracie. Takové znaky jsou typické zejména pro totalitní systémy (například Čína, bývalý Sovětský svaz, bývalé Československo), ale také pro tradiční společnosti. Některé režimy stárnou spolu s tím, jak stárnou mladí revolucionáři, kteří je založili a nehodlají se vzdát svých pozic (například Kuba). Nelze však opomenout ani dlouholeté poslance a senátory v demokratických parlamentech a sněmovnách.

Heywood (2004) dále poukazuje, že jen dle definice, vydávat politiku za činnost vázanou v podstatě na stát, by také znamenalo ignorovat to, jak moderní život ovlivňují mezinárodní nebo globální faktory, mezi něž řadí nadnárodní technologie a nadnárodní společnosti. Je také třeba si uvědomit, že národní stát se již nedá považovat za zcela nezávislého aktéra ve

světových záležitostech. „Stále častěji se uznává, že úkoly spojené s řízením složitých společností dávno už neplní jen vláda, resp. stát, ale že se do jejich plnění zapojuje široké spektrum orgánů jak veřejného, tak i soukromého sektoru. To se odráží v myšlence, že vládnutí (government) je postupně zahrazeno **správou věcí veřejných** (governance).“ (Heywood 2004: 25, 26)

1.2.2 Politika jako věci veřejné

„Druhá, širší koncepce vyvádí politiku z úzké sféry vlády, resp. státu směrem k tomu čemu se říká „veřejný život“ nebo „veřejné záležitosti“. Jinak řečeno, odlišení „politická“ od „nepolitická“ se zde kryje s rozlišením v zásadě veřejnou sférou života a tou, kterou lze chápat jako soukromou, privátní. Kořeny takového pohledu na politiku se často shledávají v díle velkého řeckého filozofa Aristotela. Ve své politice Aristoteles prohlásil, že „člověk je bytost přirozeně politická“, čímž chtěl říci, že jedině v politické pospolitosti mohou lidé žít „dobrý život“. Nazíráno takto je politika etickou činností, v níž jde o vytvoření spravedlivé společnosti.“ (Heywood 2004: 27)

Heywood (2004) vidí dělicí čáru mezi „veřejným“ a „soukromým“ životem v rozlišování mezi státem a občanskou společností. Státní instituce (vládní aparát, soudy, policie, armáda, systém sociálního zabezpečení atd.) pak odpovídají za kolektivní organizaci života obce a jsou financované veřejností z daní. Občanská společnost je pak tvořena z takových institucí, jakými jsou zejména rodina, soukromé firmy, kluby, místní sdružení apod., které jsou soukromé v tom smyslu, že jsou tvořeny a financovány jednotlivými občany, aby uspokojily své vlastní zájmy, nikoli zájmy společnosti. Při dělení na „veřejné“ a „soukromé“ se pak politika omezuje na činnost samotného státu a na povinnosti, které plní veřejné orgány. Oblasti, které jednotlivci spravují pro sebe, jsou pak „nepolitické“.

Budeme – li politiku ve vztahu k seniorům chápat jako „věci veřejné“, musíme původní myšlenku politické aktivity mít moc a být volen, rozšířit zejména o aktivity jako zájem o politiku z pohledu voliče a také se aktivně voleb účastnit.

Heywood (2004) upozorňuje na jistý druh politiky i na pracovišti. I když tento pohled považuje instituce typu podniků, komunitárních skupin, klubů, a odborů za veřejné, jde přesto o chápání, podle něhož politika má své meze. Z tohoto pohledu politika nezasahuje a nesmí zasahovat do osobních záležitostí a institucí. Autor z tohoto pohledu se přiklání k názoru, že politika fakticky končí u domovních dveří; neexistuje v rodině, doma, ani v osobních vztazích.

1.2.3 Politika jako kompromis a konsens

„Třetí pojetí politiky se netýká ani tak sféry, v níž se politika provozuje, jako způsobu, jímž se přijímají rozhodnutí. Konkrétně: na politiku se hledí jako na jeden ze způsobů řešení sporů, tj. spíše kompromisem, smířčím řízením a vyjednáváním než silou a holou mocí.“ (Heywood 2004: 29)

Autor zde má na mysli, že pokud se problém řeší tzv. „politicky“, má tím na mysli pokojné řešení problému rozhodčím řízením či podobným způsobem; opakem je pak řešení „vojenské“.

Heywood v tomto pojetí politiky pak cituje jednoho z čelných moderních stoupců tohoto směru Bernarda Cricka, který předložil tuto definici: „Politika je činnost, jejímž prostřednictvím se sladují různé zájmy v rámci určité jednotky, ve které se vládne, a to tak, že se jim poskytne podíl na moci, úměrný jejich významu pro blaho a samo přežití společnosti jako celku.“ (Heywood 2004: 29)

1.2.4 Politika jako moc

„Čtvrtá definice politiky je nejširší a zároveň nejradikálnější. V ní se politika neomezuje jen na nějakou konkrétní oblast (vládu, stát, „veřejnou sféru“), ale chápe se jako něco, co je přítomno ve všech společenských činnostech a v každém koutku lidské existence.“ (Heywood 2004: 30)

Heywood (2004) pak pokračuje, že se politika v nejširším slova smyslu týká produkce, distribuce a využívání zdrojů v průběhu sociální existence lidí. „Politika je v podstatě moc: schopnost dosáhnout požadovaného výsledku, a to jakýmikoliv prostředky.“ (Heywood 2004: 30)

V této definici autor spatřuje politiku jako prostředek k dosažení lidských potřeb, který plyne z nedostatku. „Na politiku lze tudíž pohlížet jako na boj o nedostatkové zdroje a na moc jako nástroj, pomocí něhož se tento boj vede.“ (Heywood 2004: 30)

V této dimenzi spatřuje Mareš (1997) politiku jako pole, kde určité statusové skupiny soutěží o co nejlepší postavení ve vztahu k daňové politice a redistribuci daní prostřednictvím sociálního státu. Autor dále uvádí, že růst podílu seniorů tak vytváří nový tlak. Jedná se tak o růst nároků na výdaje sociálního státu (Wilensky, 1995), čímž vzrůstá napětí v soutěžení o zdroje, které stát přerozděluje. V řadě zemí sehrávají stále významnější úlohu různé zájmové skupiny, které jsou organizované na základě zájmů starých lidí a vytvářejí na sociální stát stále větší nátlak (Williamson, Pampel, 1993a).

1.2.5 Dílčí závěr

Můžeme konstatovat, že senioři představující stále rostoucí segment ve společnosti budou politiku stále více ovlivňovat. Tento proces může probíhat buď nepřímo, kdy například politické strany budou mít ve svých programech více bodů zabývajících se otázkám seniorů, či přímo, kdy např. v Senátu bude silnější zastoupení lidí v důchodovém věku. Lze se domnívat, že senioři si uvědomují svůj vliv na politické scéně, jež se projevila například vznikem politické strany „Důchodců za životní jistoty“ která se v době jejího vzniku výrazně neujala.

1.3 Politická orientace

1.3.1 Základní charakteristika levicové a pravicové orientace v politice

Každá sociální skupina si hájí svoje zájmy. Podnikatelé nízké daně a jednoduché podnikatelské prostředí, zaměstnanci výdobytky jako placená dovolená, nemocenská, bezplatná zdravotní péče, nezaměstnaní podporu v nezaměstnanosti a sociální dávky. Jak vidíme, zájmy různých skupin jsou různé a mnohdy i protichůdné. Nás bude zajímat, jaké zájmy mají senioři a jaké zaujímají politické postoje a politickou orientaci na škále levice – střed – pravice.

Jak uvádí řada autorů, například Heywood (1994), David (2000), Žaloudek (2004) základní politická orientace ve spektru pravice a levice má své kořeny z doby Francouzské revoluce. V roce 1789 se v tehdejší parlamentu uskutečnilo první zasedání Generálních stavů. Jednotlivé skupiny se posadili na levou a pravou stranu od předsedajícího. Heywood (1994) pak pokračuje, že aristokraté podporující krále seděli napravo, vlevo seděli radikálové, příslušníci třetího stavu. Pojem „pravcový“ je později chápan jako reakční nebo monarchistický a pojem „levicový“ se používal k označení revolučních poslanců nebo poslanců s egalitářskými názory. V současné politice je rozdělení na pravici a levici samozřejmě složitější než za dob Francouzské revoluce. Dnes už nevyjadřuje volbu jen mezi revolucí a reakcí. Nicméně se dodnes osa levice - pravice používá pro svoji jednoduchost, a jak doplňuje David (2000) s trochou nadsázky je také koncepce levice a pravice jediná, kterou politologie dokázala nabídnout veřejnosti.

David (2000) pak pokračuje, že by v systému více než dvou politických stran bylo velmi zjednodušené užívat jen pojmů „levice“ a „pravice. Levo-pravá osa představuje kontinuum, kde lze říci, že některá strana je více levicová či více pravicová než jiná. Uprostřed se nachází centristická strana neboli strana středu, kterou lze také definovat jako stranou mezi levicí a pravicí. „Na tuto osu nemusejí být situována pouze individua v podobě občanů-voličů, nýbrž také názory, politické strany, či celé státy.“ (Novák 1997: 93)

Jak uvádí Matějů, Vlachová (2000) je politický systém České republiky strukturován na jedné dominantní ose, sociálně-ekonomické dimenzi levice – pravice. Hlavní politický spor ve společnosti se týká ekonomiky, role státu v ekonomice, sociálních nerovností a sociální spravedlnosti. Má také zřetelné vazby k otázkám tržní distribuce a redistribuce, predikuje postoj k odborům apod.

David (2000) uvádí schéma představující některé rozdíly mezi tzv. levicí a pravicí.

Tradiční rysy levice a pravice		
	levice	pravice
priority	sociální politika, sociální jistoty	výroba, umožnění podnikatelské aktivity
stát	sociálně odpovědný silný stát	minimalizace kompetencí státu
spravedlnost	rozdělovací	vyrovnávací
rovnost	výsledků	příležitostí
svoboda	reálná	formální
demokracie	zastupitelská, důraz na přímou demokracii	zastupitelská
člověk	kolektiv	jednotlivec
stát a společnost	tendence ke splynutí	důsledné oddělení
společenský vývoj	rychlá změna – revoluce nebo reforma	postupný vývoj – evoluce
stát a ekonomie regulace trhu	státní ochránářství a deregulace	liberalizace
ekonomické priority	snížení nezaměstnanosti	snížení inflace

Například Heywood (1994) tvrdí, že pro rozlišování levicových a pravicových hodnot jsou důležitá některá zásadní kritéria, mezi něž řadí zejména různé přístupy k ekonomice a konkrétně k vlastnictví materiálních statků. Dle autora levice vyzdvihuje hodnotu rovnosti. Komunisté věří ve státem plánovanou ekonomiku, socialisté a moderní liberálové věří ve smíšenou ekonomiku a státní regulaci. Žaloudek (2004) doplňuje, že levice klade důraz na kolektivismus a požadavek na sociálně odpovědný stát. Pro pravici dle Heywooda (1994) převažuje přesvědčení, že rovnost je buď nemožná, nebo nežádoucí. Pravicoví konzervativci věří v kapitalismus volného trhu a v soukromé vlastnictví. Joch (1996) doplňuje, že pro

pravici jsou příznačné minimální zásahy státu do ekonomiky, zatímco pro levici jsou zásahy státu do ekonomiky téměř samozřejmostí. S tím dále souvisí další kritérium týkající se daní. Právice prosazuje nízké daně a malé sociální služby občanům, levice zase naopak vysoké daně a velké sociální služby sociálně slabým. Heywood (1994) však upozorňuje, že ve všech těchto interpretacích je jistá nedůslednost, kdy některé pravicové strany mohou mít prvky levicového myšlení, a naopak levicové strany mohou prosazovat některé pravicové názory.

Dle Žaloudka (2004) jsou však všechny levicové strany více či méně stranami socialistickými. Liší se jen v metodách, kterými dosahují svých výsledků. Ty se pohybují od postupných reforem zejména u stran sociálnědemokratických, až po revoluční metody u stran komunistických. Za pravicové strany považuje Žaloudek (2004) především strany konzervativní, křesťansko-demokratické, monarchistické a některé liberální. Fašistické strany pak označuje jako krajně pravicové.

„Existuje široká shoda v tom, na kterém místě spektra se jednotlivé ideje a ideologie nacházejí. Zleva doprava to vypadá takto: komunismus – socialismus – liberalismus – konzervatismus – fašismus.“ (Heywood 1994: 16)

Na politické scéně ČR pak Matějů, Vlachová (2000) seřazují některé politické strany odleva doprava následovně: KSČM, ČSSD, KDU-ČSL, US, ODS a ODA. Přičemž SPR-RSČ měla dle autorů blízko k extrémnímu středu.

Levoprává politická orientace je jedním z nejznámějších nástrojů k roztřídění politického smýšlení občanů. Navzdory problematické definici pojmů levice a pravice, respektive nejasné polarizaci občanů na této škále plynoucí z odlišných významů, které jsou jednotlivým koncům přiřazovány. Je totiž otázkou, zda pojmy levice a pravice mají u voličů stejný obsah jako u politologů, či zda si každý pod těmito pojmy představuje něco jiného. Vinopal (2006) uvádí, že ačkoli je možné stále vést spory o teoretickou smysluplnost dimenze, o její konkrétní obsah nebo o pozici jednotlivých subjektů (např. politických subjektů) na ní, vnímání levice a pravice se zdá být v současné české společnosti plně etablováno. Dále je evidentní, že v rámci sociologických výzkumů je levoprává orientace zcela běžně sledována a pravidelně je využívána i k interpretaci dalších souvisejících otázek.

1.3.2 Politické postoje a senioři

Ačkoliv se obecně hovoří, že osa levice – pravice má v politických systémech střední Evropy svůj nezanedbatelný význam, stále se objevují názory, které hovoří o jejím nízkém významu. O problematice významu pochopení levoprávé osy politického spektra v české společnosti se zmiňují například Matějů, Vlachová (2000). Mezi významné argumenty, které uvádějí, je například názor...“že ve společnosti, kde po čtyřicet let neexistoval pluralitní politický systém, demokratická politická soutěž a v níž se neslušelo přemýšlet a hovořit o levicových či pravicových hodnotách, lidé příliš nevědí, co tyto pojmy ve své podstatě znamenají.“ (Hudeček 1992 in Matějů, Vlachová 2000: 253) Avšak autoři dále uvádějí, že význam levoprávé dimenze v České republice se v praxi projevil již ve volbách do poslanecké sněmovny v roce 1996 i 1998. V té době ČSSD představovala hlavního reprezentanta levice a ODS pak reprezentovala pravici.

Lze předpokládat, že mezi seniory tato problematika může mít své opodstatnění. Budeme-li přihlížet k faktu, že senioři prožili většinu svého aktivního života před rokem 1989 a za „minulého režimu“ získali například vzdělání, osamostatnili se od svých rodičů, začali aktivně pracovat, budovat svoji vlastní rodinu, atd. Je možné, že se tyto a jiné společenské aktivity projeví do politických postojů seniorů. Budeme-li postoj definovat jako „relativně ustálený sklon jedince chovat se v určité situaci určitým způsobem...“ (Maříková, H., Petrušek, M., Vodáková, A. a kol., 1996: 812), lze také předpokládat, že senior, který se ztotožnil s fungováním státu za „minulého režimu“, může i nadále takové hodnoty uznávat.

Rovněž postoj „ve společenských vědách označuje termín orientaci chování nebo usuzování, když vykazují jistou koherenci a jistou stabilitu. Je to tedy nepozorovatelná proměnná, o níž se předpokládá, že je základem chování nebo slovního vyjádření. Termín často označuje obecnou orientaci, kupříkladu antidemokratický postoj.“ (Boudon, R., Besnard, P. a kol., 2004: 147) Dle výše uvedené citace můžeme konstatovat, že senior, který dříve zastával „levicové“ postoje a neuznával například fungování pluralitního systému, může takové postoje i nadále zastávat.

Tuto myšlenku můžeme potvrdit například volebními preferencemi seniorů (viz. tab. 1) a rozložení sebezařazení se na škále levice pravice ve volbách v dubnu z roku 1997 (viz. tab 2).

Tabulka 1: Volební preference v dubnu 1997

	ODS	ODA	KDU-ČSL	ČSSD	KSČM	SPR-RSČ
senioři	17,1	8,0	14,5	26,4	21,2	2,1

Tabulka 2: Rozložení sebezařazení se na škále levice-pravice v dubnu 1997 (v%)

	LEVICE	LEVÝ STŘED	STŘED	PRAVÝ STŘED	PRAVICE
senioři	13,6	15,1	36,9	12,9	10,7

Poznámka: Dopočet do 100% varianta neví (senioři 10,7%)

Pramen: Data z výzkumu IVVM 04/97 in Mareš (1997).

Tabulka 3: Volební preference ve volbách do parlamentu ČR v r. 2010 v %

	VV	KSČM	ČSSD	SPOZ	TOP09	KDU-ČSL	SZ	SUVER	ODS	ostatní
senioři	6	18	37	2	8	5	1	4	17	2

Zdroj: Exit Poll 2010, SC&C Marketing & Social Research pro Českou televizi

Dle (tab. 3) se volební preference seniorů výrazně neliší od předchozích let. Můžeme pozorovat mírné posílení levicových stran. Vyšší preference levice před pravici byly potvrzeny i v praktické části bakalářské práce.

„Potvrzuje se tak, že politické názory a postoje, stranické sympatie a volební preference, jsou citlivější na charakter období, v němž se formují (většinou ve fázi socializace jedince) a projevují, než na věk či příslušnost k určité věkové kohortě osob, které je zastávají.“ (Mareš 1997: 168)

1.3.3 Dílčí závěr

Dle dostupných indicií lze konstatovat, že senioři o politiku projevují zájem. Výrazněji klesá zájem o politiku až v nejstarších ročnících. Dále vyplývá, že senioři na ose levice – pravice zaujímají nejvíce středové postoje, přičemž levice převažuje nad pravicí.

2 PRAKTICKÁ ČÁST

2.1 Vymezení cíle průzkumu, formulace hypotéz, použité techniky průzkumu

Na základě svých zkušeností a pilotního průzkumu se seniory jsem stanovil následující hypotézu: „*Senioři se orientují v politice*“. Tato hypotéza je dále rozvíjena pracovními hypotézami, které konkretizují orientaci seniorů v široké škále rozličných témat týkajících se současné politické situace:

- PH 1: „Senioři znají současné politické strany a jejich postavení na pravo-levém politickém spektru.“
- PH 2: „Senioři znají politické představitele, dovedou určit jejich stranickou příslušnost, případně ústavní pozici.“
- PH 3: „Senioři dovedou přiřadit programové priority k politickým stranám a identifikují složení a programové priority současné vlády.“
- PH 4: „Senioři dovedou určit, ve kterých mezinárodních organizacích je ČR členem.“
- PH 5: „Senioři se orientují v ústavním systému.“
- PH 6: „Senioři se orientují v integraci ČR do EU.“

Cílem empirické části je ověření či vyvrácení hypotézy „*Senioři se orientují v politice*“ pomocí dotazníkového šetření, které je doplněno strukturovaným rozhovorem. Rozhovor je zaměřen na zjištění, zda senioři porozuměli otázkám, které jsou obsaženy v dotazníku, a dále obsahuje doplňkové otázky zaměřující se na prohloubení problematiky bakalářské práce.

2.2 Průběh průzkumu – práce s dotazníky, vedení osobních rozhovorů

Průzkum založený s cílem potvrdit či vyvrátit hypotézu „*Senioři se orientují v politice*“ byl rozdělen na dvě základní části. V části první bylo osloveno padesát respondentů prostřednictvím dotazníkového šetření (viz. tab. 4). Respondenti nepředstavují reprezentativní vzorek seniorské populace, avšak byla zde snaha o oslovení co nejpestřejší škály seniorů. Sběr dat byl uskutečněn v oblasti Brna včetně dvou domovů pro seniory v celkovém počtu třiceti dvou dotazníků. Dále pak oblast Náměště nad Oslavou v počtu patnácti dotazníků, v oblasti Prahy v počtu dvou dotazníků a nakonec v oblasti Uherského Brodu v počtu jednoho dotazníku. V části druhé byl uskutečněn strukturovaný rozhovor s osmi respondenty.

Tabulka 4 Demografická data dotazovaných seniorů v %

Pohlaví		Věková kategorie		Vzdělání	
Muž	38	60-75	50	základní	20
Žena	62	76-90	42	vyučen	34
		nad 90	8	maturita	36
				vysokoškolské	10

2.2.1 Metodologie

Při tvorbě dotazníku se kladl důraz na zhoršené zrakové vnímání seniorů. Úpravy se týkaly volby velikosti písma 14 a větších mezer.

Dotazník obsahuje dvě skupiny otázek. Část první obsahuje tvrdá data získávající osobní údaje respondentů. Část druhá obsahuje 30 uzavřených otázek získávající data o politické orientaci seniorů. Prvních sedmáct otázek je zaměřeno na potvrzení či vyvrácení pracovních hypotéz, které následně potvrdí či vyvrátí hypotézu hlavní. Zbývajících třináct otázek rozšiřuje informace o politických postojích seniorů. V dotazníku nebyl úmyslně zařazen seznam použitých zkratk. Orientace ve zkratkách je důležitým indikátorem orientace v běžných novinových textech nebo v mluveném zpravodajství.

Výsledky dotazníku z otázek určené pro potvrzení či vyvrácení hypotéz členů seniory do tří skupin:

- orientace chybí (do 50 % správných odpovědí),
- orientace je zhoršená (mezi 50 - 75 % správných odpovědí),
- orientace je dobrá (nad 75 % správných odpovědí).

Výsledek „orientace chybí“ platnost hypotézy vyvrací. Výsledky „orientace je zhoršená a „orientace je dobrá“ platnost hypotézy potvrzuje.

2.2.2 Rozhovor

Cílem strukturovaného rozhovoru bylo zjištění, zda senioři pochopili obsah dotazníku. Rozhovor dále obsahoval otázky, které doplňovaly dotazník, zda jsou senioři levicově či pravicově orientováni a zda jsou na politické scéně reprezentováni jejich zájmy.

Na přání respondentů nebyly při rozhovoru pořizovány video ani audio nahrávky. Záznam byl uskutečněn pouze ve formě písemných poznámek.

2.3 Analýza a interpretace výsledků průzkumu vztahujících se k hypotéze

2.3.1 PH 1: „Senioři znají současné politické strany a jejich postavení na pravo-levém politickém spektru.“

PH 1 je ověřována otázkami 1 a 2 (viz. příloha 1, metodika hodnocení viz. příloha 2), které zjišťují míru orientace seniorů v politických stranách, která tvoří nedílnou součást orientace v politické situaci.

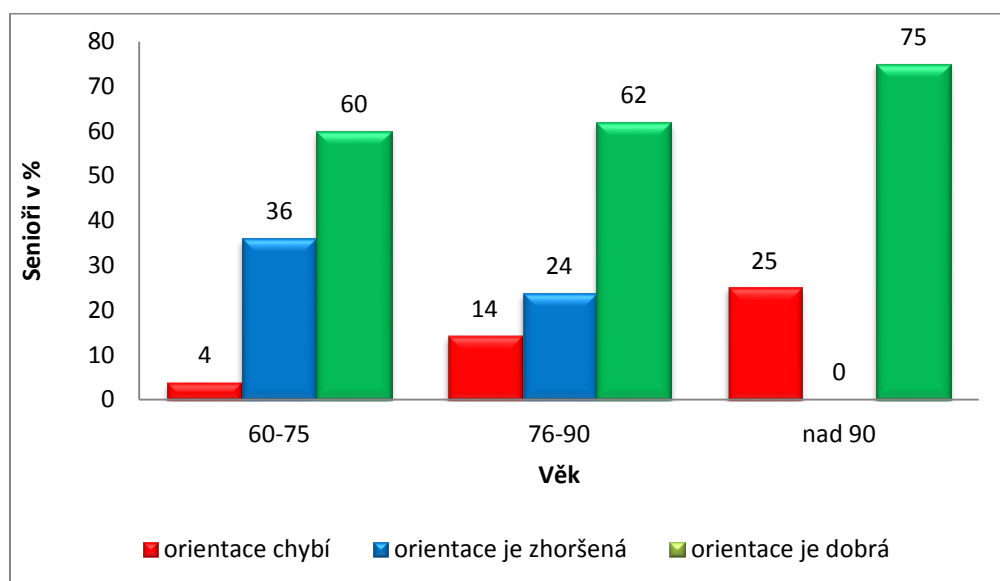
Tabulka 5 Absolutní hodnoty

	orientace chybí	orientace je zhoršená	orientace je dobrá
60-75 let	1	9	15
76-90 let	3	5	13
nad 90 let	1	0	3

Tabulka 6 Hodnoty v %

	orientace chybí	orientace je zhoršená	orientace je dobrá
60-75 let	4	36	60
76-90 let	14	24	62
nad 90 let	25	0	75

Graf 1 Orientace seniorů v PH 1 (%)

Na základě získaných dat jsem seniory rozdělil do tří kategorií (viz. tab. 4, 5 a graf 1) :

- Orientace chybí – senioři nedokáží správně zařadit politické strany na ose levice – pravice a neví, které politické strany jsou zastoupeny v poslanecké sněmovně.
- Orientace je zhoršená – senioři dokáží zařadit politické strany na pravo - levém spektru s drobnými odchylkami a znají většinu politických stran zastoupených v PS.
- Orientace je dobrá – senioři bez problému určí, zda jsou politické strany „levicové“ či „pravicové“ a ví, které politické strany jsou zastoupeny v PS.

Dle zjištěných údajů prohlašuji PH 1 za potvrzenou.

2.3.2 PH 2: „Senioři znají politické představitele, dovedou určit jejich stranickou příslušnost, případně ústavní pozici.“

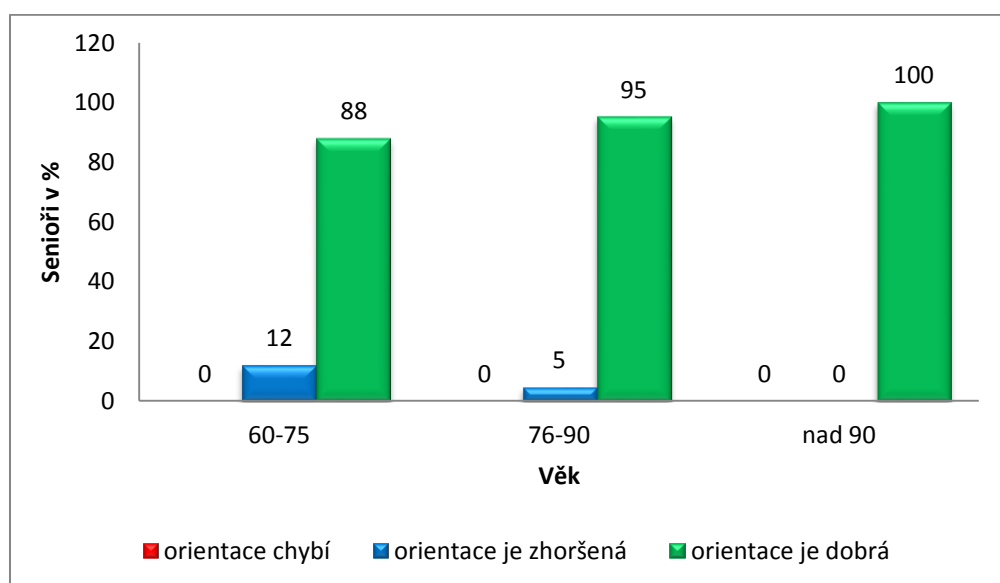
Na politické scéně stále častěji nastává situace, kdy političtí představitelé opouštějí původní politické strany a vstupují do nově založených, popřípadě „přeběhnou“ do zcela názorově odlišných politických „táborů“. Může také nastat situace, kdy politik změní funkci. Tento stav si vyžaduje neustálý přísun čerstvých informací a má velký význam v politické orientaci. PH 2 je ověřována otázkami 3 až 6 (viz. příloha 1, metodika hodnocení viz. příloha 2).

Tabulka 7 Absolutní hodnoty

	orientace chybí	orientace je zhoršená	orientace je dobrá
60-75 let	0	3	22
76-90 let	0	1	20
nad 90 let	0	0	4

Tabulka 8 Hodnoty v %

	orientace chybí	orientace je zhoršená	orientace je dobrá
60-75 let	0	12	88
76-90 let	0	5	95
nad 90 let	0	0	100

Graf 2 Orientace seniorů v PH 2 (%)

Na základě získaných dat jsem seniory rozdělil do tří kategorií (viz. tab. 6, 7 a graf 2) :

- Orientace chybí – senioři neznají politické představitele.
- Orientace je zhoršená – senioři znají politické představitele a jejich stranickou příslušnost s menšími nepřesnostmi.
- Orientace je dobrá – senioři dobře znají politické představitele a jejich stranickou příslušnost.

Dle zjištěných údajů prohlašuji PH 2 za potvrzenou.

2.3.3 PH 3: „Senioři dovedou přiřadit programové priority k politickým stranám a identifikují složení a programové priority současné vlády.“

PH 3 je ověřována otázkami 7 až 10 (viz. příloha 1, metodika hodnocení viz. příloha 2), které zjišťují znalosti seniorů v oblasti programů politických stran a programového prohlášení vlády. Znalost či neznalost programů politických stran, které senioři podporují, má zásadní význam v jejich politické orientaci.

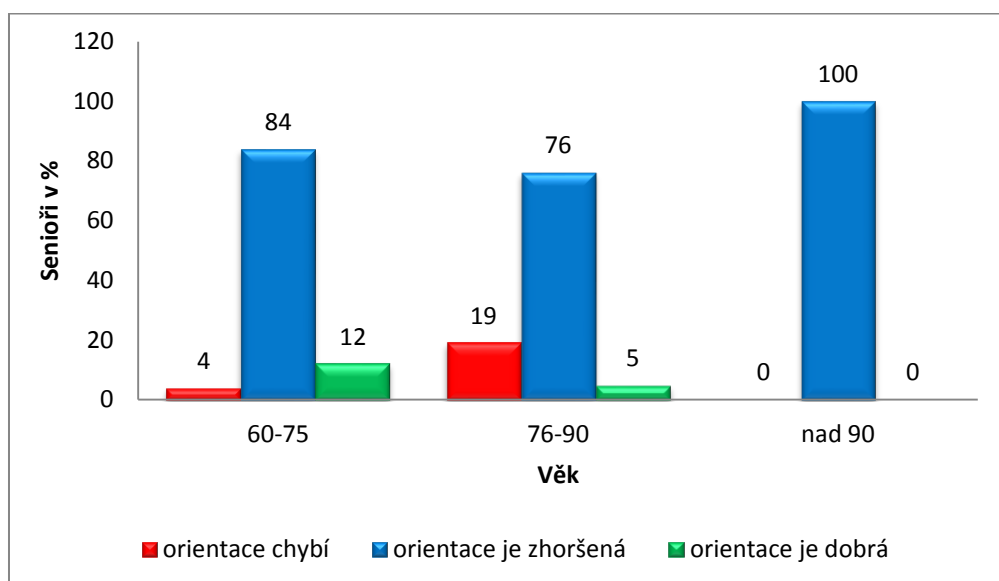
Tabulka 9 Absolutní hodnoty

	orientace chybí	orientace je zhoršená	orientace je dobrá
60-75 let	1	21	3
76-90 let	4	16	1
nad 90 let	0	4	0

Tabulka 10 Hodnoty v %

	orientace chybí	orientace je zhoršená	orientace je dobrá
60-75 let	4	84	12
76-90 let	19	76	5
nad 90 let	0	100	0

Graf 3 Orientace seniorů v PH 3 (%)

Na základě získaných dat jsem seniory rozdělil do tří kategorií (viz. tab. 8, 9 a graf 3) :

- Orientace chybí – senioři neznají programové priority politických stran a programové prohlášení vlády.
- Orientace je zhoršená – senioři znají programové priority politických stran a programové prohlášení vlády s menšími nepřesnostmi.
- Orientace je dobrá – senioři jsou dobře obeznámeni s programovými prioritami politických stran a programovým prohlášením vlády.

Dle zjištěných údajů prohlašuji PH 3 za potvrzenou.

2.3.4 PH 4: „Senioři dovedou určit, ve kterých mezinárodních organizacích je ČR členem.“

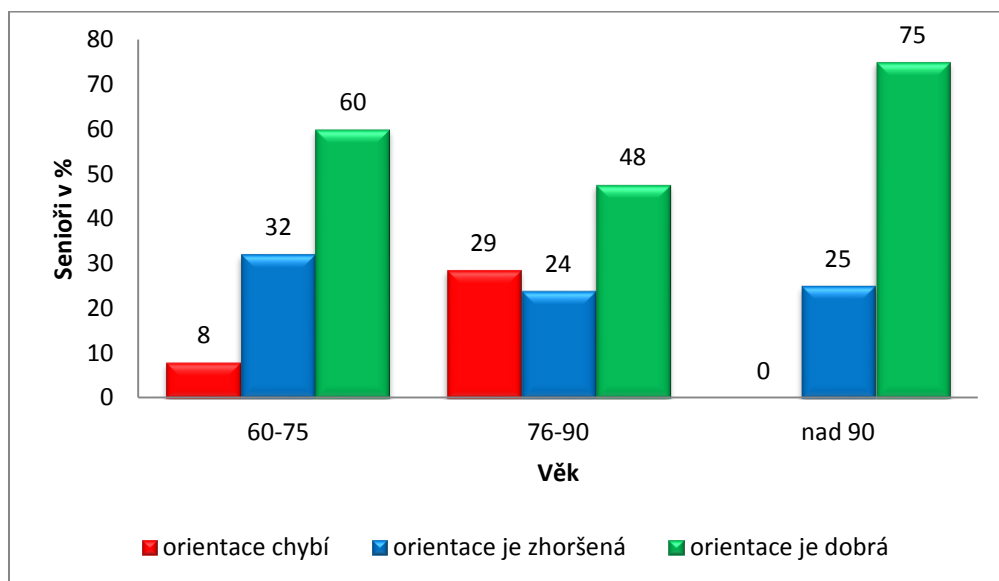
PH 4 je ověřována otázkami 11 až 12 (viz. příloha 1, metodika hodnocení viz. příloha 2), které zjišťují, jak se senioři orientují v mezinárodním zapojení ČR.

Tabulka 11 Absolutní hodnoty

	orientace chybí	orientace je zhoršená	orientace je dobrá
60-75 let	2	8	15
76-90 let	6	5	10
nad 90 let	0	1	3

Tabulka 12 Hodnoty v %

	orientace chybí	orientace je zhoršená	orientace je dobrá
60-75 let	8	32	60
76-90 let	29	24	48
nad 90 let	0	25	75

Graf 4 Orientace seniorů v PH 4 (%)

Na základě získaných dat jsem seniory rozdělil do tří kategorií (viz. tab. 10, 11 a graf 4) :

- Orientace chybí – senioři nevědí, ve kterých organizacích je ČR členem.
- Orientace je zhoršená – senioři neznají všechny organizace, ve kterých je ČR členem.
- Orientace je dobrá – senioři znají organizace, ve kterých je ČR členem.

Dle zjištěných údajů prohlašuji PH 4 za potvrzenou.

2.3.5 PH 5: „ Senioři se orientují v ústavním systému.“

Znalost ústavního systému ČR se rovněž promítá do politické orientace. Ústavní systém stanovuje například základy legislativního procesu, jež tvoří nedílnou součást fungování státního aparátu. Lze předpokládat, že senioři orientující se v základech ústavního systému budou rozlišovat například význam jednotlivých druhů voleb, co možno těmi kterými volbami ovlivnit. PH 5 je ověřována otázkami 13 až 15 (viz. příloha 1, metodika hodnocení viz. příloha 2).

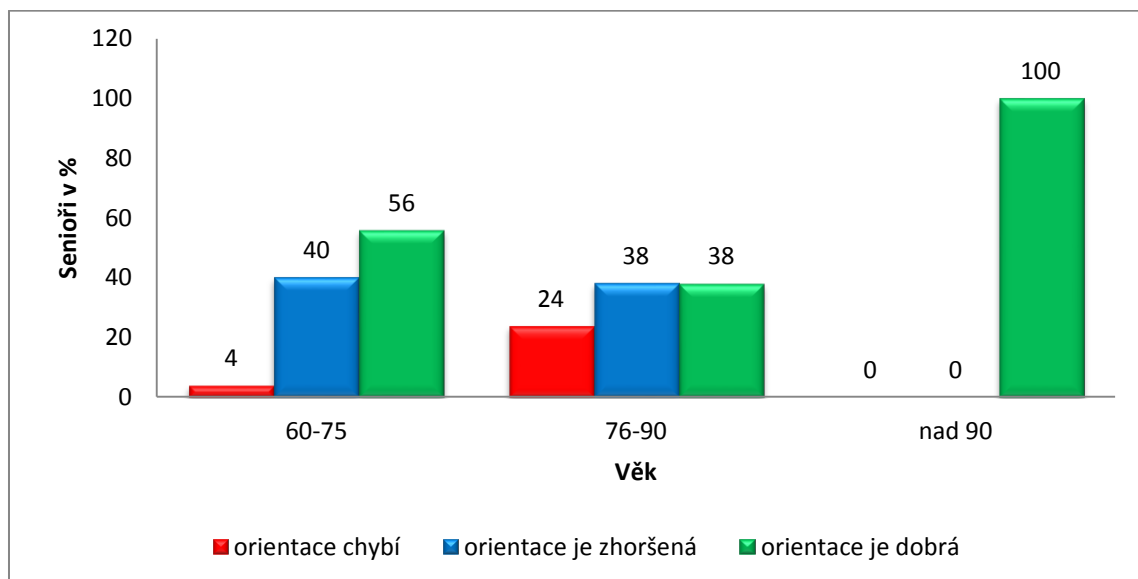
Tabulka 13 Absolutní hodnoty

	orientace chybí	orientace je zhoršená	orientace je dobrá
60-75 let	1	10	14
76-90 let	5	8	8
nad 90 let	0	0	4

Tabulka 14 Hodnoty v %

	orientace chybí	orientace je zhoršená	orientace je dobrá
60-75 let	4	40	56
76-90 let	24	38	38
nad 90 let	0	0	100

Graf 5 Orientace seniorů v PH 5 (%)

Na základě získaných dat jsem seniory rozdělil do tří kategorií (viz. tab. 12, 13 a graf 5) :

- Orientace chybí – senioři se neorientují v ústavním systému.
- Orientace je zhoršená – senioři se orientují v ústavním systému s menšími odchylkami.
- Orientace je dobrá – senioři se orientují v ústavním systému.

Dle zjištěných údajů prohlašuji PH 5 za potvrzenou.

2.3.6 PH 6: „Senioři se orientují v integraci ČR do EU.“

EU výrazně ovlivňuje domácí politiku a celkovou situaci rozhodnutími, u nichž se vždy hledá kompromis mezi zájmy jednotlivých zemí. Proto se domnívám, že pokud se senior orientuje v politice, je obeznámen s integrací ČR do EU a také s jejími důsledky. PH 6 je ověřována otázkami 16 až 17 (viz. příloha 1, metodika hodnocení viz. příloha 2).

Dle tabulky 14, 15 a grafu 6 se senioři v integraci ČR do EU orientují.

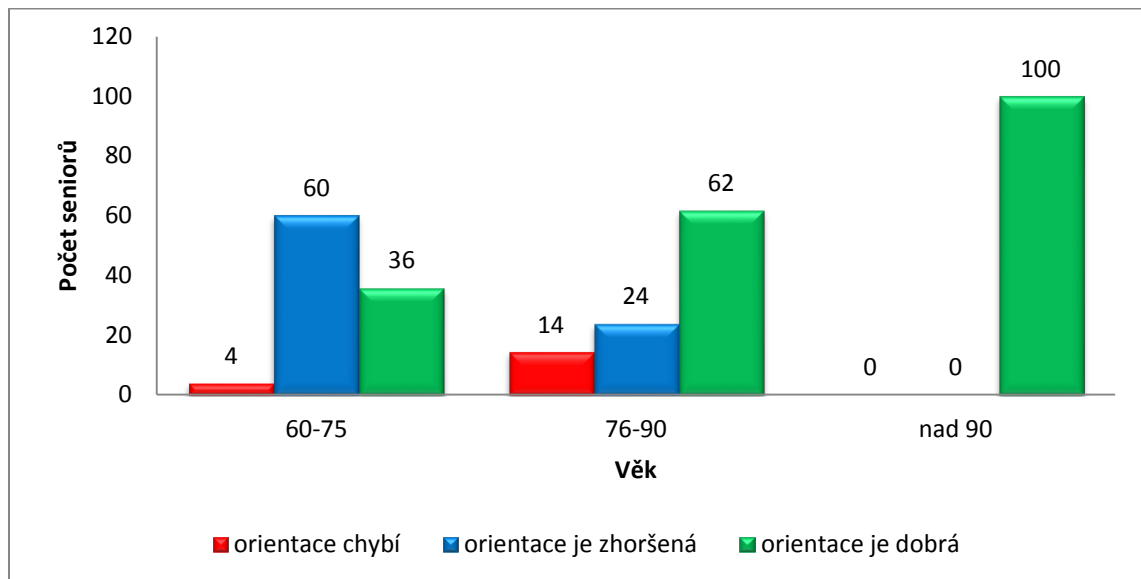
Tabulka 15 Absolutní hodnoty

	orientace chybí	orientace je zhoršená	orientace je dobrá
60-75 let	1	15	9
76-90 let	3	5	13
nad 90 let	0	0	4

Tabulka 16 Hodnoty v %

	orientace chybí	orientace je zhoršená	orientace je dobrá
60-75 let	4	60	36
76-90 let	14	24	62
nad 90 let	0	0	100

Graf 6 Orientace seniorů v PH 6 (%)

Na základě získaných dat jsem seniory rozdělil do tří kategorií (viz. tab. 14, 15 a graf 6) :

- Orientace chybí – senioři mají nedostatečné znalosti o EU.
- Orientace je zhoršená – senioři mají dostatečné znalosti o EU.
- Orientace je dobrá – senioři mají dobré znalosti o EU.

Dle zjištěných údajů prohlašuji PH 6 za potvrzenou.

2.3.7 Strukturovaný rozhovor

Otázky strukturovaného rozhovoru:

- Připadal Vám dotazník obtížný?
- Obsahoval dotazník otázky, kterým jste nerozuměl/a?
- Přikláníte se více k levicové či pravicové politice?
- Jak jsou na politické scéně reprezentovány Vaše zájmy?

Paní Libuše z Brna, 81 let

Paní Libuše se domnívá, že dotazník těžký není a při zběžném prohlédnutí například dodává, že Visegrádská čtyřka nedávno jednala o evropském jaderném programu. V úvodu rozhovoru se zmiňuje, že je levicově orientována, ale s reprezentováním zájmů to vidí již hůře. Domnívá se, že v dnešní době již tolik nezáleží na výběru strany a poukazuje na nedůvěru stran napříč politickým spektrem. Kritický postoj zaujímá zejména v sociálních otázkách. Například uvádí, že stát nedostatečně podporuje mladé lidi při získávání nového bydlení a také špatně podporuje mladé rodiny.

V závěru rozhovoru říká, že je jedno, zda je člověk levicově či pravicově orientován, ale více záleží na charakteru člověka, zda je dobrý a poctivý.

Pan Libor z Brna, 76 let

Po zhlédnutí dotazníku se pan Libor vyjádřil, že dotazníku rozumí a otázky jsou na přiměřené úrovni. Pan Libor zastává levicové názory i učení a myslí si, že po listopadové revoluci v roce 1989 se ekonomická situace jen zhoršuje. Například uvádí, že odstoupení ze zbrojního průmyslu bylo uspěchané a zapříčinilo zánik řady podniků, které byly závislé na produkci zbrojní techniky. Podobný osud měl potkat celou řadu velkých podniků v různých odvětvích a myslí si, že tato činnost spěje k zvýšené závislosti na zahraničních dodavatelích. Rovněž hovořil o úmyslném vytváření konzumní společnosti. Dále si pan Libor myslí, že školský systém degraduje a s nepochopením se dívá na stále se zvyšující podíl nezaměstnaných absolventů jak středních tak vysokých škol. Avšak jako nejzávažnější negativum uvádí špatné hospodaření se státním rozpočtem a stále se zvyšující státní dluh.

S určitými obavami sleduje zvyšující se názor, že senioři představují společenskou „přítěž“. Na politiku nahlíží s nedůvěrou.

Paní Františka z Brna, 86 let

Paní Františka vyplnila dotazník bez větších potíží a otázkám rozuměla. Na škále levice – pravice se řadí k levému středu. Uvádí, že zájmy seniorů jsou politiky vcelku reprezentovány a se svoji životní úrovní je spokojená. Výrazný nesouhlas projevila například k uznání samostatnosti Kosova. Tvrdí, že po Mnichovské dohodě v roce 1938 Srbové jako jedna z mála zemí projevila snahu bránit tehdejší Československé hranice. Rozhodnutí vlády, bez

možnosti referenda, vnímá jako velezradu a domnívá se, že politická garnitura úmyslně zamlčela některé skutečnosti k této problematice.

Paní Květoslava z Brna, 91 let

Paní Květoslava spatřuje v politice nástroj, pomocí něhož lidé tvoří společné hodnoty. Uvádí, že lidé jsou vesměs individuální bytosti a prostřednictvím politiky dochází k názorovým kompromisům. Domnívá se, že správné fungování politických mechanismů tvoří základ vyspělé společnosti. Rovněž podotýká, že politika se týká každého jedince a také každý by se měl o politiku alespoň trochu zajímat. Paní Květoslava se o politiku aktivně zajímá a dotazník vyplnila bez zaváhání. Svými postoji se řadí k umírněné levici. S úsměvem dodává, že je ovlivněna „prvorepublikovou politikou“ a jako svoji ikonu uvádí například Dr. E. Beneše.

Na dnešní politickou situaci nahlíží s určitým despektem. Kriticky hodnotí některé sociální služby státu, mezi něž uvádí například připravovanou důchodovou reformu. S obavami se vyjadřuje o „přínosech“ Evropské unie. Zároveň však dodává, že v mezinárodní politice je Česká republika příliš malý stát na to, aby byl plně suverénní a vždy byl a bude výrazně ovlivňován mocnějšími státy.

2.3.8 Dílčí závěr

Na základě potvrzení všech pracovních hypotéz a strukturovaných rozhovorů prohlašují, že hypotéza „*Senioři se orientují v politice*“ je potvrzena. Je třeba připomenout, že dotazovaní respondenti nepředstavovali reprezentativní vzorek a v nejstarší věkové skupině se průzkumu zúčastnilo jen nepatrné množství seniorů.

2.4 Analýza a interpretace výsledků průzkumu vztahujících se k názorům a chování seniorů

2.4.1 Účast seniorů ve volbách a referendech

Otázky číslo 18 a 19 (viz. příloha 1), se vztahují k aktivní účasti seniorů na politickém dění v České republice. Dle tab. 16, 17 a grafu 7 projevují senioři zájem zejména o komunální volby, který výrazně neklesá ani s přibývajícím věkem. Naopak nejnižší zájem projevují o volby do evropského parlamentu a o účast u referend.

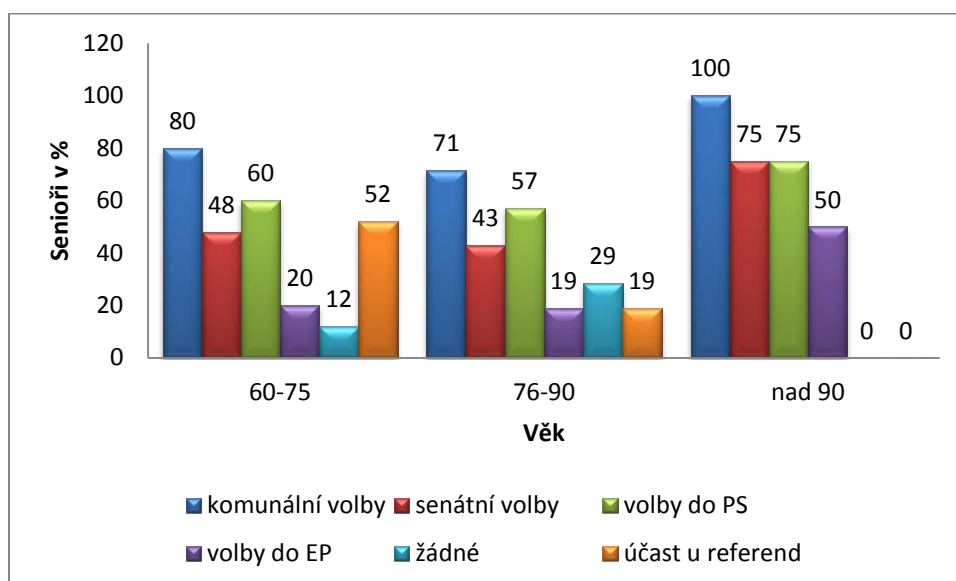
Tabulka 17 Absolutní hodnoty

	komunální volby	senátní volby	volby do PS	volby do EP	žádné	účast u referend
60-75 let	20	12	15	5	3	13
76-90 let	15	9	12	4	6	4
nad 90 let	4	3	3	2	0	0

Tabulka 18 Hodnoty v %

	komunální volby	senátní volby	volby do PS	volby do EP	žádné	účast u referend
60-75 let	80	48	60	20	12	52
76-90 let	71	43	57	19	29	19
nad 90 let	100	75	75	50	0	0

Graf 7 Účast seniorů ve volbách (%)

2.4.2 Důležitost volební účasti dle seniorů

Na otázku číslo 20 (viz. příloha 1), senioři odpovídali, zda považují svůj hlas ve volbách za důležitý. Dle tabulky 18, 19 a grafu 8 považuje účast u voleb většina seniorů ve všech věkových kategoriích za důležitou.

Tabulka 19 Absolutní hodnoty

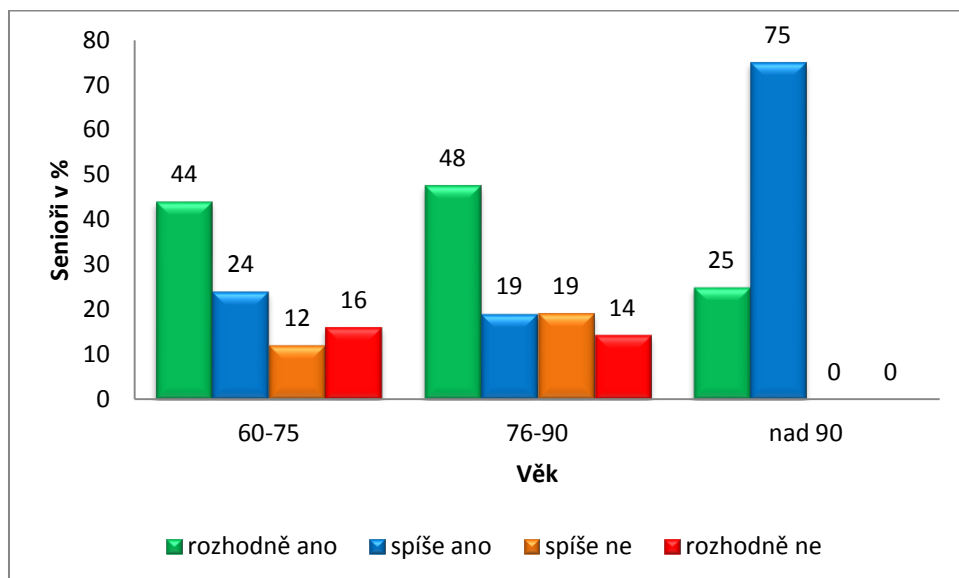
	rozhodně ano	spíše ano	spíše ne	rozhodně ne
60-75 let	11	6	3	4
76-90 let	10	4	4	3
nad 90 let	1	3	0	0

Tabulka 20 Hodnoty v %

	rozhodně ano	spíše ano	spíše ne	rozhodně ne
60-75 let	44	24	12	16
76-90 let	48	19	19	14
nad 90 let	25	75	0	0

Poznámka: Dopočet do 100 % otázka respondentem nezodpovězena

Graf 8 Důležitost volební účasti (%)

2.4.3 Zájmy seniorů jsou v politice reprezentovány

Otázky číslo 21, 22 a 23 (viz. příloha 1), se zaměřily na zjištění, zda senioři pocítují, zastupování svých zájmů dnešními politiky. Dle odpovědí na otázky číslo 21 a 22, které jsou vyjádřeny v tabulce 20, 21 a grafu 9 se senioři nedomnívají, že jsou jejich zájmy v politice reprezentovány. Dle zjištěných údajů lze konstatovat, že s přibývajícím věkem stoupá počet seniorů, kteří se domnívají, že v politice jsou reprezentovány zájmy seniorů.

Tabulka 21 Absolutní hodnoty

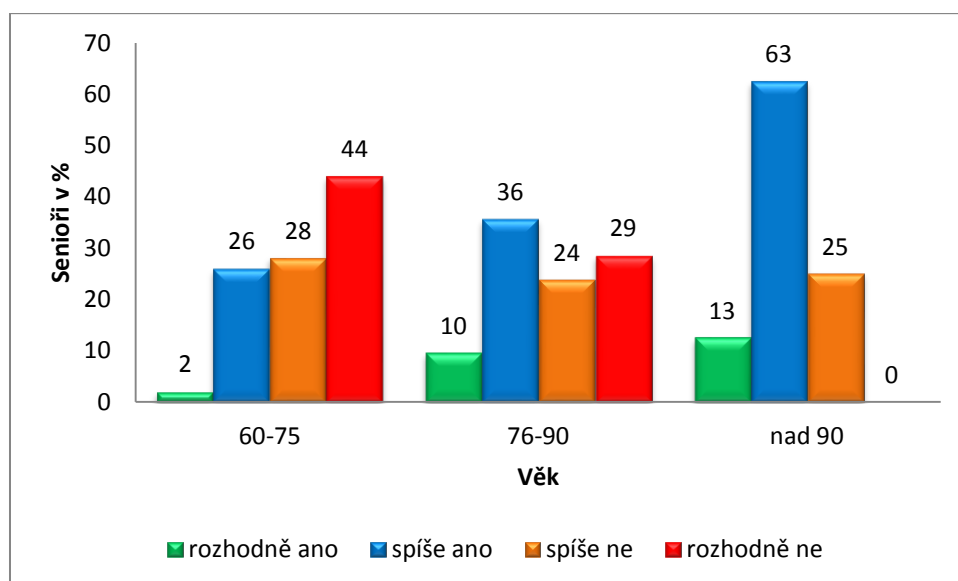
	rozhodně ano	spíše ano	spíše ne	rozhodně ne
60-75 let	1	13	14	22
76-90 let	4	15	10	12
nad 90 let	1	5	2	0

Tabulka 22 Hodnoty v %

	rozhodně ano	spíše ano	spíše ne	rozhodně ne
60-75 let	2	26	28	44
76-90 let	10	36	24	29
nad 90 let	13	63	25	0

Poznámka: Dopočet do 100 % otázka respondentem nezodpovězena

Graf 9 Zájmy seniorů jsou v politice reprezentovány (%)

Na základě pilotního průzkumu byla položena otázka číslo 23 zjišťující, zda senioři souhlasí s uznáním samostatnosti Kosova. Tato otázka jako indikátor zjišťuje na konkrétním příkladu, zda zájmy seniorů jsou v politice reprezentovány. Starší generace má podle mnoha náznaků sklon považovat Srby za spřátelený národ, nejpádnější argument vyjádřila paní Františka z Brna (viz. výše). Dle výsledků vyobrazených v tabulce 22, 23 a grafu 10 a strukturovaných rozhovorů lze konstatovat, že většina seniorů o dané problematice nemá dostatek informací. Počet seniorů, kteří nesouhlasí s uznáním samostatného Kosova je nepatrně vyšší, než počet seniorů, kteří s uznáním souhlasí.

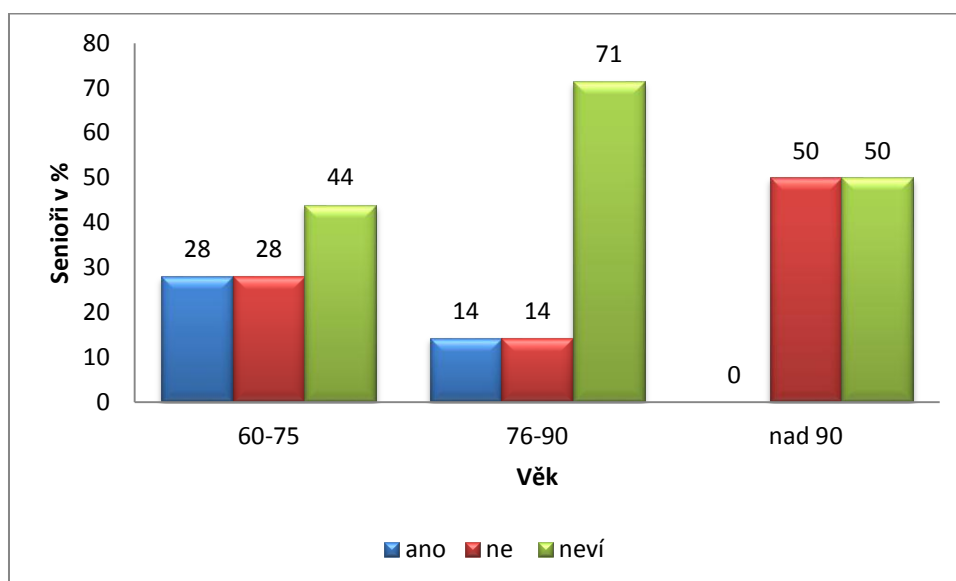
Tabulka 23 Absolutní hodnoty

	ano	ne	neví
60-75 let	7	7	11
76-90 let	3	3	15
nad 90 let	0	2	2

Tabulka 24 Hodnoty v %

	ano	ne	neví
60-75 let	28	28	44
76-90 let	14	14	71
nad 90 let	0	50	50

Graf 10 Uznání samostatnosti Kosova (%)

2.4.4 Politické postoje seniorů na pravo - levé škále

Politické postoje seniorů zjišťovaly otázky 24-27 (viz. příloha 1, metodika hodnocení viz. příloha 2). Dle tabulky 24, 25 a grafu 11 senioři zaujímají nejvíce názory, které spadají pod levý střed. Následují levicové názory. Z dotazovaného vzorku zastávali pravicové názory jen výjimky.

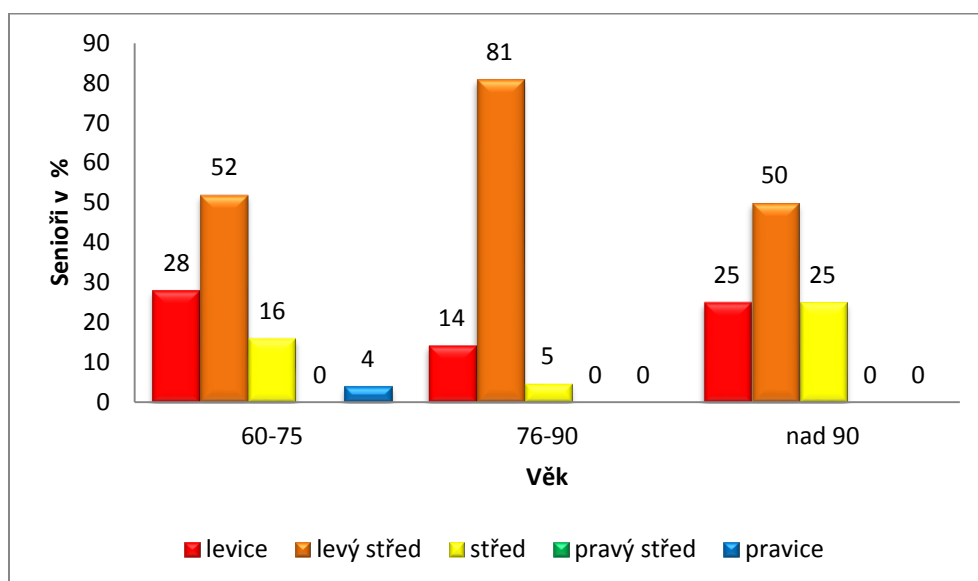
Tabulka 25 Absolutní hodnoty

	levice	levý střed	střed	pravý střed	pravice
60-75 let	7	13	4	0	1
76-90 let	3	17	1	0	0
nad 90 let	1	2	1	0	0

Tabulka 26 Hodnoty v %

	levice	levý střed	střed	pravý střed	pravice
60-75 let	28	52	16	0	4
76-90 let	14	81	5	0	0
nad 90 let	25	50	25	0	0

Graf 11 Pravo-levá politická orientace seniorů (%)

2.4.5 Preference politických stran

V otázce číslo 28 (viz. příloha 1), senioři vybírali stranu, kterou nejvíce preferují. Dle tabulky 26, 27 a grafu 12 je nejvíce preferovanou stranou ČSSD. Zajímavé je, že druhá nejpočetnější skupina seniorů uvedla, že jejich zájmy nezastupuje žádná politická strana.

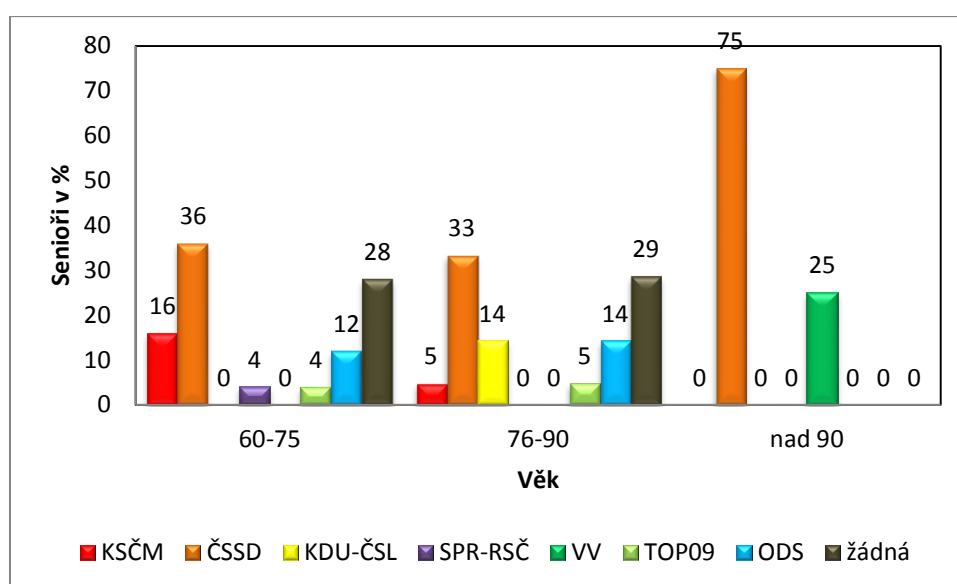
Tabulka 27 Absolutní hodnoty

	KSČM	ČSSD	KDU- ČSL	SPR- RSC	VV	TOP09	ODS	Žádná
60-75 let	4	9	0	1	0	1	3	7
76-90 let	1	7	3	0	0	1	3	6
nad 90 let	0	3	0	0	1	0	0	0

Tabulka 28 Hodnoty v %

	KSČM	ČSSD	KDU- ČSL	SPR- RSC	VV	TOP09	ODS	Žádná
60-75 let	16	36	0	4	0	4	12	28
76-90 let	5	33	14	0	0	5	14	28
nad 90 let	0	75	0	0	25	0	0	0

Graf 12 Volební preference

2.4.6 Sebezařazení na škále levice - pravice

V otázce číslo 29 (viz. příloha 1), se senioři zařazovali na pravo - levé ose a udávali tak, jak vnímají svoji politickou orientaci. Dle výsledků průzkumu (viz. tabulka 28, 29 a grafu 13) se senioři ve věkové kategorii 60-75 let nejvíce řadí k levici. Věková kategorie 76-90 let se nejvíce řadí ke středu, následuje levice. Dle dostupných údajů lze konstatovat, že se senioři více řadí k levici než k pravici.

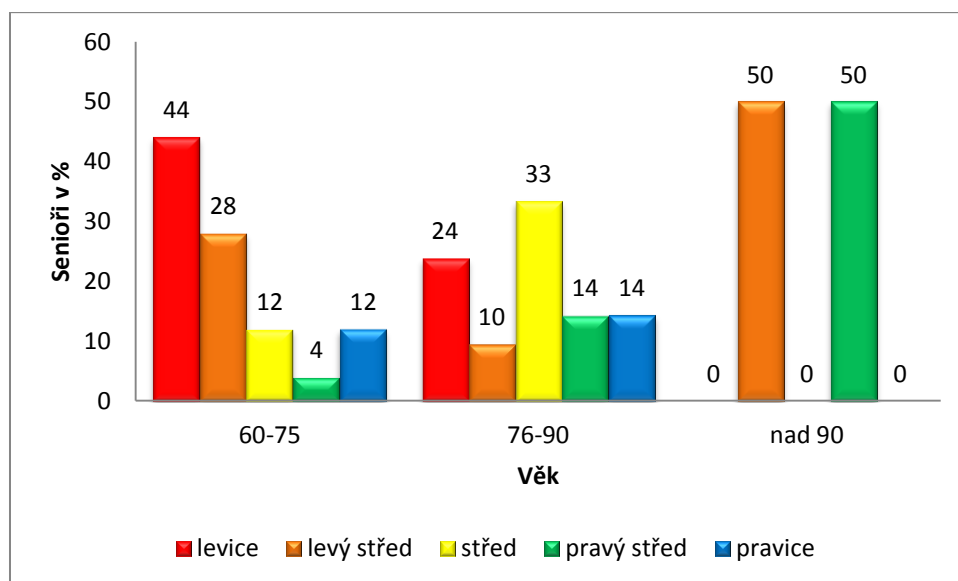
Tabulka 29 Absolutní hodnoty

	levice	levý střed	střed	pravý střed	pravice
60-75 let	11	7	3	1	3
76-90 let	5	2	7	3	3
nad 90 let	0	2	0	2	0

Tabulka 30 Hodnoty v %

	levice	levý střed	střed	pravý střed	pravice
60-75 let	44	28	12	4	12
76-90 let	24	10	33	14	14
nad 90 let	0	50	0	50	0

Graf 13 Sebezařazení na škále levice – pravice (%)

2.4.7 Sdělovací prostředky, ze kterých získávají senioři informace o politickém dění

Dle dostupných informací (viz. tabulka 30, 31 a grafu 14) senioři získávají nejvíce informací o politickém dění z televize, následuje rozhlas a noviny. Naopak nejméně užívaný sdělovací prostředek je internet. Tento výsledek je dán zejména faktem, že televize je v dnešní době velmi rozšířená a pro svoji nenáročnost také oblíbená. Naopak internet si vyžaduje alespoň základní znalost výpočetní techniky, což řada seniorů nesplňuje. Tyto údaje byly zjišťovány otázkou 30 (viz. příloha 1), a potvrzeny rozhovory se seniory.

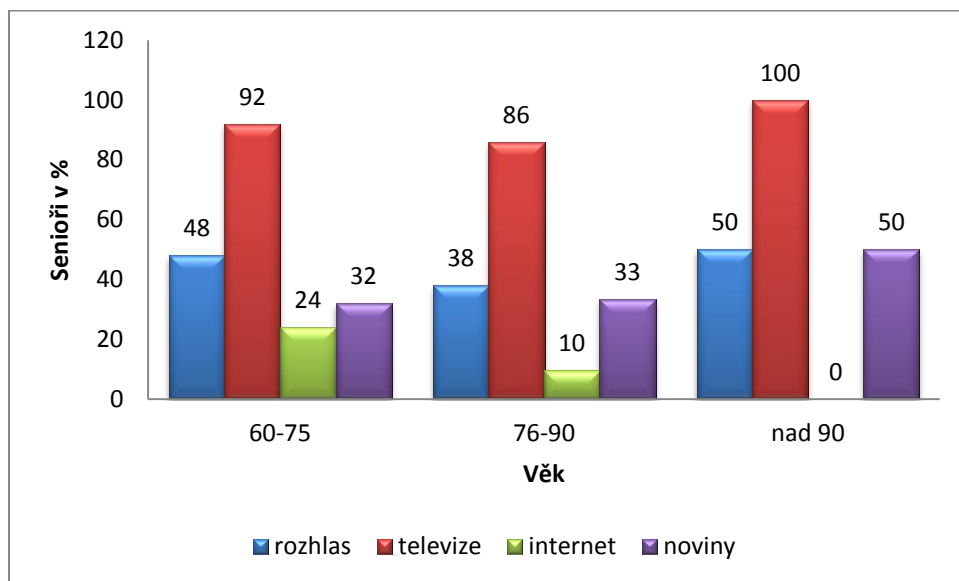
Tabulka 31 Absolutní hodnoty

	rozhlas	televize	internet	noviny
60-75 let	12	23	6	8
76-90 let	8	18	2	7
nad 90 let	2	4	0	2

Tabulka 32 Hodnoty v %

	rozhlas	televize	internet	noviny
60-75 let	48	92	24	32
76-90 let	38	86	10	33
nad 90 let	50	100	0	50

Graf 14 Preferované sdělovací prostředky (%)

ZÁVĚR

V předložené bakalářské práci jsem se zabýval seniory a jejich vztahem k politice. Cílem práce bylo ověřit platnost hypotézy: „*Senioři se orientují v politice*“. Dále byly zjišťovány doplňující informace o účasti seniorů ve volbách, jejich politických preferencích, postojích a také o zdrojích odkud čerpají informace. Průzkum se skládal z kvantitativní části založené na dotazníkovém šetření doplněné kvalitativní částí. Tato část byla provedena metodou strukturovaného rozhovoru.

Na základě šetření byla hypotéza potvrzena. Dále bylo zjištěno, že dotazovaní senioři projevují vysoký zájem o politiku ve všech věkových skupinách. Toto tvrzení lze potvrdit na základě vysoké účasti u voleb a také, že považují svůj hlas za důležitý. Většina seniorů se domnívá, že na politické scéně nejsou dostatečně reprezentovány jejich zájmy a na dnešní politickou situaci nahlízejí převážně s nedůvěrou. Na základě šetření lze konstatovat, že většina seniorů zastává levicové názory i myšlení a na škále levice – pravice lze seniory zařadit k levému středu. Nejvíce preferovanou stranou je ČSSD. Většina seniorů získává informace o politickém dění z televizního přijímače.

Dle Krause (2008) má sociální pedagogika charakter transdisciplinární a výrazně integrující. Velmi úzce je spjata s pedagogikou, sociologií, filozofií, ale také s psychologií, antropologií, právem, ekonomii a dalšími vědními obory. Vzhledem ke zvolenému tématu nelze opomenout důležitý vztah k politologii. Autor dále pokračuje, že politologie je významná nejen pro pochopení celkového politického vývoje ve světě či státě, ale také pro pochopení politických systémů, řízení společnosti a úlohy státu v sociální a výchovně vzdělávací oblasti. Lze tedy říci, že politika výrazným způsobem ovlivňuje prostředí, které formuje lidskou bytost. Sociální pedagogika sleduje, jaký má význam prostředí pro výchovu jedince.

Na základě prostudované literatury a provedeného průzkumu se domnívám, že nelze stanovit hranici, kdy člověk dosáhl věku, který by určoval odchod nejen z aktivního života, ale zejména odchod ze společensky významných pozic. Je to dáno mimořádnou složitostí a individualitou každého člověka. Obecně přijímaný názor, že senioři představují část společnosti, která již nemá zastávat významné pozice, vytváří handicap, který vytlačuje seniory na společenský okraj. Domnívám se, že senioři i v nejstarších věkových ročnících mohou zastávat například vyšší politické funkce a být pro společnost značným přínosem.

Nelze tedy seniory paušalizovat do skupiny, která představuje nemohoucnost, závislost, ztrátu duševní svěžesti, fyzické a psychické aktivity.

Jsem přesvědčen, že problematikou stáří by se neměla zabývat jen dílčí věda, ale je zde důležitý celospolečenský postoj a náhled. Ztotožňuji se například s prof. Mühlpachrem, který o problematice stáří hovoří v rámci týmové spolupráce vědních disciplín a oborů. Své místo zde zaujímá také sociální pedagogika. Jako pedagogická disciplína „...zabývající se výchovným působením na rizikové a sociálně znevýhodněné skupiny mládeže a dospělých“ (Průcha, Mareš, Walterová, 1995, s. 203) se řadí mezi obory, které se zabývají mimo jiné problematikou stáří. Dle více uvedené citace lze seniory zařadit do skupiny sociálně znevýhodněných a to nejen v pracovním životě. Domnívám se, že úkolem sociální pedagogiky není jen vytvářet podmínky, aby člověk mohl vést plnohodnotný a soběstačný život, ale aby společnost tvořila kompaktní celek, jehož by senioři byli nedílnou součástí.

V dnešní uspěchané a materiální době se ve společnosti člověk stále častěji setkává s lhostejností a vypočítavostí. Velká část lidí není ochotna se starat o své blízké, kteří se o sebe nedokáží postarat sami. Při pohledu na staré lidi lze spatřit, že se stále častěji ocitají „odloženi“ v domově pro seniory. Dnešní společnost by si měla připomenout starou moudrost, která praví: „Co jste vy, byli jsme i my, co jsme my, budete i vy.“

RESUMÉ

Bakalářská práce „Senioři a politika. Politické postoje seniorů“ se zabývá vztahem seniorů k politice. Práce je rozdělena na část teoretickou a praktickou, část teoretická rozebírá teoretická východiska ve třech podkapitolách. Podkapitola první charakterizuje pojem senior z pohledu psychologie, pedagogiky a práva. Podkapitola druhá se zabývá pojmem politika, zejména ve vztahu k seniorům. Podkapitola třetí se zabývá politickou orientací a politickými postoji seniorů na pravolevé škále.

Část praktická se zabývá průzkumem vztahu seniorů k politice a obsahuje čtyři podkapitoly. Podkapitola první vymezuje cíle průzkumu, hypotézy a použité metody. Podkapitola druhá popisuje průběh průzkumu a použitou metodologii. Podkapitola třetí se zabývá analýzou a interpretací výsledků průzkumu vztahující se ke zkoumané hypotéze. Podkapitola čtvrtá se zabývá analýzou a interpretací výsledků průzkumu vztahující se k politickým názorům.

Na základě dotazníkového šetření a strukturovaných rozhovorů jsem dospěl k závěru, že se senioři v politice orientují. O politice mají dobré znalosti, projevují o ni zájem a zauímají středo-levé postoje. Dále se domnívají, že jejich zájmy nejsou v politice reprezentovány.

ANOTACE

Petr Böhm, Senioři a politika. Politické postoje seniorů. Brno, (Bakalářská práce).

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta humanitních studií, Institut mezioborových studií, 2011, 63 stran textu, 20 stran příloh.

Bakalářská práce se zabývá seniory, jejich orientací v politice, politickými postoji a politickou orientací na pravolevé škále. V rámci bakalářské práce bylo zorganizováno dotazníkové šetření doplněné strukturovanými rozhovory. Závěr práce je, že se senioři v politice orientují, mají o ní dobré znalosti, projevují o ni zájem a zaujímají středo-levé postoje.

KLÍČOVÁ SLOVA

Senioři, stáří, politika, politická orientace, politické postoje.

ANNOTATION

Petr Böhm, Seniors and Politics. Political Attitudes among Senior Citizens. (A bachelor work).

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta humanitních studií, Institut mezioborových studií, 2011, 63 pages of text, 20 pages of appendix.

This thesis deals with senior citizens, their orientation in politics, their political attitudes and their political orientation on the left-right scale. As a part of the thesis has been organized a questionnaire survey supplemented with structured interviews. Conclusion of work is that seniors generally orient in politics, have good knowledge about it, show interest in it and their political position is in the left center.

KEY WORDS

Senior citizens, ageing, politics, political orientation, political attitudes.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

1. Atchley, 1988, in: Mareš, P., Senioři a politika, in: Česká společnost a senioři, Texty celostátní konference konané 16. - 17. Října v Brně, Brno: MU v Brně, 1997, 189 s.
2. Bartošová, M., Vybrané zajímavosti z ekonomické činnosti českých seniorů, in: Česká společnost a senioři, Texty celostátní konference konané 16. - 17. Října v Brně, Brno: MU v Brně, 1997, 189 s.
3. Boudon, R., Besnard, P. a kol. Sociologický slovník. (Přel. Jochmann, V.) Olomouc: Univerzita Palackého, 2004, 249 s. ISBN 80-244-0735-3
4. David, R. Politologie. Základy společenských věd. 4. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2000, 448 s. ISBN 80-7182-116-0
5. Grün, A. Umění stárnout. (Přel. Černý, V.) Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009, 143 s. ISBN 978-80-7195-316-6.
6. Haškovcová, 1989, in: Schmeidler, K. a kol. Problémy mobility stárnoucí populace. Brno: Novpress, 2009, 180 s. ISBN 978-80-87342-05-3
7. Heywood, A. Politologie. (Přel. Masopust, Z.) Praha: Eurolex Bohemia s. r. o., 2004, 482 s. ISBN 80-86432-95-5
8. Heywood, A. Politické ideologie. (Přel. Drábek, V.) Praha: Victoria publishing, a.s., 1994, 293 s. ISBN 80-85865-10-6
9. Hoskovce, Štikar, Štikarová, 2004, in: Schmeidler, K. a kol. Problémy mobility stárnoucí populace. Brno: Novpress, 2009, 180 s. ISBN 978-80-87342-05-3
10. Jennings, 1988, in: Mareš, P., Senioři a politika, in: Česká společnost a senioři, Texty celostátní konference konané 16. - 17. Října v Brně, Brno: MU v Brně, 1997, 189 s.
11. Kraus, B. Základy sociální pedagogiky. Praha: Portál, s. r. o., 2008, 216 s. ISBN 978-80-7367-383-3
12. Kuric, J. Ontogenetická psychologie. Brno: VUT, 2001, 179 s. ISBN 80-214-1844-3
13. Mareš, P., Senioři a politika, in: Česká společnost a senioři, Texty celostátní konference konané 16. - 17. Října v Brně, Brno: MU v Brně, 1997, 189 s.

14. Maříková, H., Petrušek, M., Vodáková, A. a kol. Velký sociologický slovník. Praha: Karolinum, Univerzita Karlova, 1996, 1627 s. ISBN 80-7184-310-5
15. Matějů, P., Vlachová, K. Nerovnost, spravedlnost, politika Česká republika 1991 – 1998. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, 402 s. ISBN 80-85850-82-6
16. Mlynářová, 2004, in: Schmeidler, K. a kol. Problémy mobility stárnoucí populace. Brno: Novpress, 2009, 180 s. ISBN 978-80-87342-05-3
17. Mühlpachr, P. Gerontopedagogika. Brno: Masarykova univerzita, 2009, 203 s. ISBN 978-80-210-5029-7
18. Novák 1997: 93 in: Vinopal, J. 2006. „Empirická přístupnost levo-pravé politické orientace.“ *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* 42 (1): 129–147
19. Pidrman, V., Kolibáš, E. Změny jednání seniorů. Praha: Galén, 2005, 189 s. ISBN 80-7262-363-X
20. Průcha, Mareš, Walterová, 1995, in: Kraus, B. Základy sociální pedagogiky. Praha: Portál, s. r. o., 2008, 216 s. ISBN 978-80-7367-383-3
21. Příhoda, V., in Kuric, J. Ontogenetická psychologie. Brno: VUT, 2001, 179 s. ISBN 80-214-1844-3
22. Rabušic, L. Česká společnost stárne. Brno: Masarykova univerzita, 1995, 192 s. ISBN 80-210-1155-6
23. Schmeidler, K. a kol. Problémy mobility stárnoucí populace. Brno: Novpress, 2009, 180 s. ISBN 978-80-87342-05-3
24. Kümpel, Q. Duševní změny v období stárnutí a stáří. KÚNZ, 1971, 12 s.
25. Vidovičová, L. Stárnutí, věk a diskriminace – nové souvislosti. Brno: Masarykova univerzita, 2008, 233 s. ISBN 978-80-210-4627-6
26. Vinopal, J. 2006. „Empirická přístupnost levo-pravé politické orientace.“ *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* 42 (1): 129–147
27. Vízdal, F. Základy psychologie. Brno: IMS, 2008, 186 s.
28. Wilensky, 1995, in: Mareš, P., Senioři a politika, in: Česká společnost a senioři, Texty celostátní konference konané 16. - 17. Října v Brně, Brno: MU v Brně, 1997, 189 s.

29. Williamson, Pampel, 1993a, in: Mareš, P., Senioři a politika, in: Česká společnost a senioři, Texty celostátní konference konané 16. - 17. Října v Brně, Brno: MU v Brně, 1997, 189 s.
30. Žaloudek, K. Encyklopedie politiky. 3. Vyd. Praha: Libri, 2004, 575 s. ISBN 80-7277-209-0

Internetové odkazy

http://www.cssd.cz/soubory/ke-stazeni/dokumenty/maly_volebni_program.pdf

<http://www.ods.cz/volby2010/reseni-pro-budoucnost-bez-dluhu.html>

<http://www.top09.cz/proc-nas-volit/volebni-program/volebni-program-2010/>

<http://www.veciverejne.cz/desatero-do-voleb-2010.html>

http://www.kdu-csl.cz/Kdu/media/Kdu/Volby/KDU_program.pdf

http://data.idnes.cz/soubory/domaci/46A100804_JAV_PROGRAMOVEPROHLASENIV_L.PDF

<http://business.center.cz/business/pravo/zakony/duchodpoj/>

<http://www.revuepolitika.cz/clanky/1111/levice-a-pravice>

Joch, Roman. „Levice a pravice“ [online]. [cit. 2011-11-11]. Dostupný z WWW: <<http://www.obcinst.cz/clanek.asp?id=577>>.

<http://cs.wikipedia.org/wiki/Konkl%C3%A1ve>

<http://www.goethe.de/ins/cz/pra/kul/duc/pol/cs6337143.htm>

SEZNAM ZKRATEK A PŘÍLOH

Seznam zkratk

ČSSD – Česká strana sociálně demokratická

DSSS – Dělnická strana sociálních spravedlností

KDU-ČSL – Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová

KSČ – Komunistická strana Československa

KSČM – Komunistická strana Čech a Moravy

ODS – Občanská demokratická strana

ODA – Občanská demokratická aliance

SPR – RSC – Sdružení pro republiku – Republikánská strana Československa

SZ – Strana zelených

TOP 09 – Název je složen z počátečních písmen slov **T**radice, **O**dpovědnost, **P**rosperita a číslovky 09 označují rok jejího vzniku

VV – Věci veřejné

Seznam Příloh

Příloha č. 1: Dotazník

Příloha č. 2: Hodnocení dotazníku

Příloha č. 3: Souhrn odpovědí respondentů na vědomostní otázky

Příloha č. 4: Souhrn odpovědí respondentů na názorové otázky a politickou orientaci

Příloha č. 5: Hypotézy a otázky

DOTAZNÍK

Vážení senioři,

rád bych Vás požádal o vyplnění následujícího dotazníku. Jsem studentem závěrečného ročníku oboru Sociální Pedagogika na IMS Brno.

Zvolil jsem si téma, které se zabývá politickými postoji seniorů. Toto téma mne velice zajímá a považuji za důležité znát názory lidí, kteří mají dlouholeté životní zkušenosti. Získané údaje jsou anonymní a budou použity pouze pro účely zpracování bakalářské práce.

Zvolené odpovědi prosím zakroužkujte. Některé otázky mohou mít i více správných odpovědí.

Petr Böhm.

Nejprve bych poprosil o vyplnění několika informací o Vaší osobě.

Váš věk:

Pohlaví:

a) mužské

b) ženské

Dosažené vzdělání:

- a) základní
- b) střední - vyučen/a
- c) střední – maturita
- e) vysokoškolské
- g) jiné (prosím uveďte):

Lokalita bydliště

- a) město
- b) vesnice

Následující otázky mají za úkol zjistit, jaké mají lidé znalosti o politicích a politických stranách. Některé otázky jsou jednoduché, jiné obtížné.

- 1) U následujících politických stran prosím uveďte, zda patří mezi pravicové nebo levicové

ODS:

- a) levice b) levý střed c) střed d) pravý střed e) pravice

ČSSD:

- a) levice b) levý střed c) střed d) pravý střed e) pravice

KDU-ČSL:

- a) levice b) levý střed c) střed d) pravý střed e) pravice

KSČM:

- a) levice b) levý střed c) střed d) pravý střed e) pravice

ODA:

a) levice b) levý střed c) střed d) pravý střed e) pravice

SPR-RSČ:

a) levice b) levý střed c) střed d) pravý střed e) pravice

2) Vyberte, které politické strany jsou zastoupeny v poslanecké sněmovně:

a) KSČM b) KDU-ČSL c) Věci veřejné d) ODS e) ČSSD
f) KSČ g) TOP 09 h) ODA ch) SZ i) SPR-RSČ

3) Jakou funkci nyní zastává Václav Klaus:

a) žádnou b) premiér c) prezident d) poslanec e) senátor
f) ministr

4) Jakou funkci nyní zastává Lubomír Štrougal:

a) žádnou b) premiér c) prezident d) poslanec e) senátor
f) ministr

5) Jakou funkci nyní zastává Miroslav Kalousek:

a) žádnou b) premiér c) prezident d) poslanec e) senátor
f) ministr

6) Členy ODS jsou:

- a) Václav Klaus b) Petr Nečas c) Miroslav Kalousek
d) Karel Schwarzenberg e) David Rath

7) Vyberte, která z politických stran ve svém programu prosazuje nízké daně:

- a) ČSSD b) ODS c) KSČM d) ODA e) SPR-RSČ f) US

8) Vyberte, která z politických stran ve svém programu prosazuje každoroční valorizaci důchodů:

- a) ČSSD b) ODS c) Věci veřejné d) ODA e) SPR-RSČ f) US

9) Vyberte, který z uvedených politiků zastává funkci ministra financí:

- a) Alexandr Vondra b) Ivan Kočárník c) Miroslav Kalousek

10) Mezi programové priority současné vlády patří:

- a) privatizace podniku ČEZ
b) předložení ústavního zákona o rozpočtové kázní a odpovědnosti (stabilizace veřejných financí a státního rozpočtu)
c) zvýšení důchodů
d) zrušení zdravotních poplatků

11) Označte, ve kterých mezinárodních organizacích je dle Vás ČR členem (správných může být více odpovědí):

- a) NATO b) EU c) Varšavská smlouva d) RVHP e) OSN

12) Označte, které z uvedených států jsou členy Visegrádské skupiny (správných může být více odpovědí):

- a) ČR b) Ukrajina c) Polsko d) Rakousko e) Maďarsko f) Slovensko

13) Seřaďte následující normy podle jejich právní síly od 1 do 3, přičemž 1 je nejsilnější a 3 je nejslabší:

.... zákon vyhláška ústavní zákon

14) Kolik poslanců má poslanecká sněmovna:

- a) 134 b) 81 c) 200

15) Z kolika komor se skládá Parlament ČR:

- a) 2 b) 3 c) 4

16) Kolik členských států má přibližně k roku 2011 EU:

- a) 5-15 b) 16-20 c) 21-30 d) 31-40

17) Je ČR součástí Schengenského prostoru:

- a) ANO b) NE c) budeme k roku 2013

V následujících otázkách mně bude zajímat Vaše aktivní účast na politickém dění v České republice:

18) Označte, jakých voleb se obvykle účastníte?

- a) Komunální volby b) Senátní volby c) Volby do Poslanecké sněmovny
d) Volby do Evropského parlamentu e) žádné

19) Účastníte se obvykle referend?

- a) ANO b) NE

20) Řekl byste, že každý hlas, tedy i ten Váš, je ve volbách důležitý?

- a) rozhodně ano b) spíše ano c) spíše ne d) rozhodně ne

Následující otázky mají za cíl zjistit, jak senioři pocítují, zastupování svých zájmů dnešními politiky:

21) Považujete svůj životní standard za dostatečný?

- a) rozhodně ano b) spíše ano c) spíše ne d) rozhodně ne

22) Domníváte se, že na dnešní politické scéně jsou reprezentovány Vaše zájmy?

- a) rozhodně ano b) spíše ano c) spíše ne d) rozhodně ne

23) Souhlasíte s uznáním samostatného Kosova?

- a) ANO b) NE c) nevím

V následující části mně budou zajímat názory lidí s dlouhou životní zkušeností, kteří zažili více režimů na fungování státu. V každé otázce zakroužkujte jednu odpověď, která je Vaším názorům nejbližší:

24) Vláda by měla:

- a) Zaručit práci pro každého občana.
- b) Zvýšit minimální mzdu a zpřísnit ustanovení zákoníku práce.
- c) Udržovat minimální mzdu a ustanovení zákoníku práce, na současné úrovni.
- d) Snížit minimální mzdu a zjednodušit ustanovení zákoníku práce.
- e) Zrušit minimální mzdu a zákoník práce a prosazovat pouze pracovní smlouvy.

25) Vláda by měla:

- a) Poskytovat systémy sociálního zabezpečení a zdravotní péče.
- b) Investovat více peněz daňových poplatníků do zdravotnictví a systému sociálního zabezpečení.
- c) Zachovat systém zdravotnictví a sociálního zabezpečení, na současné úrovni.
- d) Požadovat soukromé spoření na důchod a soukromé zdravotní pojištění.
- e) Nepodílet se na důchodech nebo na poskytování zdravotní péče.

26) Vláda by měla:

- a) Vytvořit a provozovat státní podniky k podpoře národních ekonomických a ekologických cílů.
- b) Podporovat ekonomický růst a zlepšování životního prostředí prostřednictvím rozsáhlého využívání dotací, daňových úlev, předpisů a cel.
- c) Zachovat stávající míru regulace a podpory firmám.
- d) Snížit dotace, daňové úlevy, předpisy a clo.
- e) Odstranit dotace, daňové úlevy, předpisy a clo.

27) Vláda by měla:

- a) Zvýšit daňové sazby na úroveň blízkí se 100% a peníze rozdělit spravedlivým způsobem.
- b) Zvýšit daně, aby byl daňový systém progresivní (daň pro bohaté na vyšší procento než u chudých)
- c) Udržet stávající úroveň zdanění.
- d) Snížit daně a vydat se směrem k rovné dani (všichni zdaněny stejnou částkou bez ohledu na příjem).
- e) Snížit daně na úroveň blízkí se 0%.

28) Která politická strana nejlépe zastupuje Vaše zájmy?

- a) SPR-RSČ b) DSSS c) ODS d) KDU-ČSL e) VV f) TOP 09
- g) ČSSD h) KSČM ch) jiná (prosím uveďte která) i) žádná

29) Jak byste svému příteli popsal svoji politickou orientaci?

- a) levice b) levý střed c) střed d) pravý střed e) pravice

30) Z jakých zdrojů získáváte informace o politickém dění?

a) Rozhlas

b) Televize

c) Internet

d) Noviny

e) Jiné (prosím uveďte):

Rád bych Vám poděkoval za Vaši spolupráci a v případě zájmu Vám rád na vyžádání zašlu výsledky celého šetření. V případě zájmu mne prosím kontaktujte na email: Hoyt@seznam.cz, popř. na tel.: 775 969 878.

HODNOCENÍ DOTAZNÍKU

PH 1 je ověřována otázkami 1 a 2. První otázka byla rozčleněna na 6 podotázek. Každá podotázka má hodnotu 0,166 bodu při správném zodpovězení. Celková hodnota první otázky je 1 bod. Druhá otázka má deset odpovědí, z nichž je pět správně. Správná odpověď byla hodnocena 0,2 body, špatná odpověď byla hodnocena odečtem 0,2 bodu. Hypotéza byla vyhodnocena na základě aritmetického průměru těchto otázek.

1) U následujících politických stran prosím uveďte, zda patří mezi pravicové nebo levicové

ODS:

a) levice b) levý střed c) střed d) pravý střed e) pravice

ČSSD:

a) levice b) levý střed c) střed d) pravý střed e) pravice

KDU-ČSL:

a) levice b) levý střed c) střed d) pravý střed e) pravice

KSČM:

a) levice b) levý střed c) střed d) pravý střed e) pravice

ODA:

a) levice b) levý střed c) střed d) pravý střed e) pravice

SPR-RSČ:

a) levice b) levý střed c) střed d) pravý střed e) pravice

2) Vyberte, které politické strany jsou zastoupeny v poslanecké sněmovně:

a) KSČM b) KDU-ČSL c) Věci veřejné d) ODS e) ČSSD

f) KSČ g) TOP 09 h) ODA ch) SZ i) SPR-RSČ

PH 2 je ověřována otázkami 3 až 6. Otázky 3 - 5 mají 6 možných odpovědí, přičemž otázky 3 a 4 mají jednu správnou odpověď a otázka 5 má dvě správné odpovědi. Otázka 6 má pět odpovědí z toho je jedna správná. Hodnocení otázek bylo stanoveno následovně: U otázek 3,4,6 byla správná odpověď hodnocena jedním bodem, špatná žádným. Otázka 5 byla hodnocena obdobně, ale při zatrhnutí že Miroslav Kalousek je také poslanec, ne jen ministr byly uděleny body dva.

3) Jakou funkci nyní zastává Václav Klaus:

- a) žádnou b) premiér c) prezident d) poslanec e) senátor
f) ministr

4) Jakou funkci nyní zastává Lubomír Štrougal:

- a) žádnou b) premiér c) prezident d) poslanec e) senátor
f) ministr

5) Jakou funkci nyní zastává Miroslav Kalousek:

- a) žádnou b) premiér c) prezident d) poslanec e) senátor
f) ministr

6) Členy ODS jsou:

- a) Václav Klaus b) Petr Nečas c) Miroslav Kalousek
d) Karel Schwarzenberg e) David Rath

PH 3 je ověřována otázkami 7 až 10. Za správnou odpověď respondent získal u každé otázky 1 bod, za špatnou odpověď 0 bodů.

7) Vyberte, která z politických stran ve svém programu prosazuje nízké daně:

- a) ČSSD b) ODS c) KSČM d) ODA e) SPR-RSČ f) US

8) Vyberte, která z politických stran ve svém programu prosazuje každoroční valorizaci důchodů:

- a) ČSSD b) ODS c) Věci veřejné d) ODA e) SPR-RSČ f) US

9) Vyberte, který z uvedených politiků zastává funkci ministra financí:

- a) Alexandr Vondra b) Ivan Kočárník c) Miroslav Kalousek

10) Mezi programové priority současné vlády patří:

- a) privatizace podniku ČEZ
b) předložení ústavního zákona o rozpočtové kázní a odpovědnosti (stabilizace veřejných financí a státního rozpočtu)
c) zvýšení důchodů
d) zrušení zdravotních poplatků

PH 4 je ověřována otázkami 11 a 12. Otázka 11 obsahuje 5 odpovědí, z toho jsou 3 správné. Za správnou odpověď respondent získal 0,33 bodu a za špatnou odpověď byl odečet 0,3 bodu. Otázka 12 obsahuje 6 odpovědí, z toho jsou 4 správné. Za správnou odpověď respondent získal 0,25 bodu a za špatnou odpověď byl odečet 0,3 bodu.

11) Označte, ve kterých mezinárodních organizacích je dle Vás ČR členem (správných může být více odpovědí):

- a) NATO b) EU c) Varšavská smlouva d) RVHP e) OSN

12) Označte, které z uvedených států jsou členy Visegrádské skupiny (správných může být více odpovědí):

- a) ČR b) Ukrajina c) Polsko d) Rakousko e) Maďarsko f) Slovensko

PH 5 je ověřována otázkami 13 až 15. Otázka 13 je hodnocena 0,33 bodu za správnou odpověď. Otázka 14 a 15 obsahuje tři odpovědi, z toho je jedna správná. Za správnou odpověď respondent získal 1 bod, za špatnou odpověď 0 bodů.

13) Seřaďte následující normy podle jejich právní síly od 1 do 3, přičemž 1 je nejsilnější a 3 je nejslabší:

.... zákon vyhláška ústavní zákon

14) Kolik poslanců má poslanecká sněmovna:

a) 134 b) 81 c) 200

15) Z kolika komor se skládá Parlament ČR:

a) 2 b) 3 c) 4

PH 6 je ověřována otázkami 16 a 17. Otázka 16 obsahuje čtyři odpovědi, z toho je jedna správná. Hodnocení za správnou odpověď je 1 bod. Otázka 17 obsahuje tři odpovědi, z toho je jedna správná. Za správnou odpověď respondent získal 1 bod, za špatnou odpověď 0 bodů.

16) Kolik členských států má přibližně k roku 2011 EU:

a) 5-15 b) 16-20 c) 21-30 d) 31-40

17) Je ČR součástí Schengenského prostoru:

a) ANO b) NE c) budeme k roku 2013

NÁZOROVÉ OTÁZKY:

Otázky číslo 18 a 19 se vztahují k aktivní účasti seniorů na politickém dění v České republice.

18) Označte, jakých voleb se obvykle účastníte?

- a) Komunální volby b) Senátní volby c) Volby do Poslanecké sněmovny
d) Volby do Evropského parlamentu e) žádné

19) Účastníte se obvykle referend?

- a) ANO b) NE

20) Řekl byste, že každý hlas, tedy i ten Váš, je ve volbách důležitý?

- a) rozhodně ano b) spíše ano c) spíše ne d) rozhodně ne

Otázky číslo 21, 22 a 23 se zaměřily na zjištění, zda senioři pocítují, zastupování svých zájmů dnešními politiky.

21) Považujete svůj životní standard za dostatečný?

- a) rozhodně ano b) spíše ano c) spíše ne d) rozhodně ne

22) Domníváte se, že na dnešní politické scéně jsou reprezentovány Vaše zájmy?

- a) rozhodně ano b) spíše ano c) spíše ne d) rozhodně ne

23) Souhlasíte s uznáním samostatného Kosova?

- a) ANO b) NE c) nevím

Baterie otázek 24 až 27 zjišťovala, zda senioři zaujímají levicové či pravicové názory. Každá otázka má pět odpovědí, přičemž odpověď A představovala levicový názor až po odpověď E představující pravicový názor. Odpovědi byly ohodnoceny: 1 - levice, 2 – levý

střed, 3 – střed, 4 – pravý střed, 5 – pravice. Odpovědi z následujících otázek se sečetly a aritmetickým průměrem se stanovila pravolevá orientace seniorů.

24) Vláda by měla:

- a) Zaručit práci pro každého občana.
- b) Zvýšit minimální mzdu a zpřísnit ustanovení zákoníku práce.
- c) Udržovat minimální mzdu a ustanovení zákoníku práce, na současné úrovni.
- d) Snížit minimální mzdu a zjednodušit ustanovení zákoníku práce.
- e) Zrušit minimální mzdu a zákoník práce a prosazovat pouze pracovní smlouvy.

25) Vláda by měla:

- a) Poskytovat systémy sociálního zabezpečení a zdravotní péče.
- b) Investovat více peněz daňových poplatníků do zdravotnictví a systému sociálního zabezpečení.
- c) Zachovat systém zdravotnictví a sociálního zabezpečení, na současné úrovni.
- d) Požadovat soukromé spoření na důchod a soukromé zdravotní pojištění.
- e) Nepodílet se na důchodech nebo na poskytování zdravotní péče.

26) Vláda by měla:

- a) Vytvořit a provozovat státní podniky k podpoře národních ekonomických a ekologických cílů.
- b) Podporovat ekonomický růst a zlepšování životního prostředí prostřednictvím rozsáhlého využívání dotací, daňových úlev, předpisů a cel.
- c) Zachovat stávající míru regulace a podpory firmám.
- d) Snížit dotace, daňové úlevy, předpisy a clo.
- e) Odstranit dotace, daňové úlevy, předpisy a clo.

27) Vláda by měla:

- a) Zvýšit daňové sazby na úroveň blížící se 100% a peníze rozdělit spravedlivým způsobem.
- b) Zvýšit daně, aby byl daňový systém progresivní (daň pro bohaté na vyšší procento než u chudých)

- c) Udržet stávající úroveň zdanění.
- d) Snížit daně a vydat se směrem k rovné dani (všichni zdaněny stejnou částkou bez ohledu na příjem).
- e) Snížit daně na úroveň blížíící se 0%.

28) Která politická strana nejlépe zastupuje Vaše zájmy?

- a) SPR-RSČ b) DSSS c) ODS d) KDU-ČSL e) VV f) TOP 09
- g) ČSSD h) KSČM ch) jiná (prosím uveďte která) i) žádná

29) Jak byste svému příteli popsal svoji politickou orientaci?

- a) levice b) levý střed c) střed d) pravý střed e) pravice

30) Z jakých zdrojů získáváte informace o politickém dění?

- a) Rozhlas
- b) Televize
- c) Internet
- d) Noviny
- e) Jiné (prosím uveďte):

SPRÁVNÉ ODPOVĚDI K DOTAZNÍKU

Vědomostí otázky:

1	a-d, a, c-d, a, c-e, c-e	6	b	11	a, b, f	16	c
2	a, c, d, e, g	7	b	12	a, c, e, f	17	a
3	c	8	a	13	1-ÚZ, 2-Z, 3-Vyhl.	18	
4	a	9	c	14	c	19	
5	d, f	10	b	15	a	20	

Náborové otázky: 18 – 30

Souhrn odpovědí respondentů na vědomostní otázky

senior	věk	pohlaví	vzdělání	bydliště	otázky	otázka 1	otázka 2	hypotéza 1	otázka 3	otázka 4	otázka 5	otázka 6	hypotéza 2	otázka 7	otázka 8	otázka 9	otázka 10	hypotéza 3	otázka 11	otázka 12	hypotéza 4	otázka 13	otázka 14	otázka 15	hypotéza 5	otázka 16	otázka 17	hypotéza 6	průměr			
1	76-90	Žena	maturita	město		0	0,8	0,4	1	0	1	0,5	0,625	0	0	1	1	0,5	1	1	1	1	0	0	0,33333333	0	1	1	0,5	0,552652		
2	76-90	Žena	základní	vesnice		1	0,6	0,8	1	1	1	0,5	0,875	0	0	1	0	0,25	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0,773864		
3	60-75	Žena	maturita	město		0,66	1	0,83	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0,976818		
4	60-75	Žena	základní	vesnice		0,66	0,8	0,73	1	1	1	0	0,75	0	1	1	1	1	0,75	0,33	0,25	0,29	0,33	0	0	0,11	0	1	1	0,5	0,545455	
5	76-90	Muž	vyučen	vesnice		0,83	1	0,915	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0,33	0,75	0,54	1	1	1	1	1	1	1	1	0,925682	
6	76-90	Žena	maturita	město		1	1	1	1	1	1	1	1	0	1	1	1	1	0,75	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0,943182
7	76-90	Žena	maturita	město		0,83	1	0,915	1	1	1	1	1	0	1	1	1	1	0,75	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0,931591
8	60-75	Žena	vyučen			0,5	0,6	0,55	1	1	1	0,5	0,875	0	1	1	1	0,75	0,66	1	0,83	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0,5	0,784773
9	60-75	Žena	vyučen			0,83	1	0,915	1	1	1	0,5	0,875	0	1	1	1	0,75	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0,5	0,857727
10	76-90	Žena	vyučen	město		0,83	1	0,915	1	1	1	1	1	0	1	1	1	0,75	0,66	0,7	0,68	1	0	1	0,66666667	0	1	1	0,5	0,781894		
11	76-90	Muž	základní	město		1	1	1	1	1	1	1	1	0	1	1	0	0,5	1	0,75	0,875	1	0	1	0,66666667	1	1	1	1	1	0,808712	
12	60-75	Žena	maturita	město		0,66	1	0,83	1	1	1	1	1	0	0	1	1	0,5	0,66	1	0,83	1	0	1	0,66666667	0	1	1	1	0,5	0,733939	
13	60-75	Muž	vyšokoškolské	město		0,83	1	0,915	1	1	1	1	1	0	0	1	1	0,25	0,66	0,75	0,705	1	0	1	0,66666667	0	1	1	1	0,5	0,671667	
14	60-75	Muž	vyučen	město		0,83	1	0,915	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0,75	0,66	1	0,83	1	0	1	0,66666667	0	1	1	1	0,5	0,802348	
15	60-75	Žena	vyučen	město		0,5	1	0,75	1	1	1	1	1	1	0	1	1	0,75	0,33	1	0,665	1	1	1	1	1	1	1	1	0,5	0,817955	
16	60-75	Muž	vyučen	město		0,66	1	0,83	1	1	1	1	1	0	1	1	1	0,75	0,33	1	0,665	1	1	1	1	1	1	1	1	0,5	0,828864	
17	60-75	Žena	vyučen	město		0,66	1	0,83	1	1	1	0	0,75	0	1	1	1	0,5	0,33	1	0,665	1	1	1	1	1	1	1	1	0,5	0,715227	
18	76-90	Žena	základní			0,33	1	0,665	1	1	1	1	1	0	1	1	1	0,75	0,33	0	0,165	1	1	0	0,66666667	0	1	1	1	0,5	0,677576	
19	76-90	Muž	základní			0,33	1	0,665	1	1	1	1	1	0	1	1	1	0,75	0,33	0	0,165	1	1	0	0,66666667	0	1	1	1	0,5	0,677576	
20	60-75	Žena	základní	město		0,33	1	0,665	1	1	1	1	1	0	1	1	1	0,75	0,33	0	0,165	1	1	0	0,66666667	0	1	1	1	0,5	0,677576	
21	60-75	Žena	základní	město		0,33	1	0,665	1	1	1	0,5	0,875	0	1	1	1	0,75	1	0,25	0,625	1	0	1	0,66666667	1	1	1	1	1	0,757348	
22	60-75	Žena	základní			0,166	1	0,583	1	1	1	1	1	0	1	1	1	0,75	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0,5	0,840864	
23	60-75	Muž	vyučen			0,33	1	0,665	1	1	1	1	1	0	1	1	1	0,75	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0,5	0,852045	
24	76-90	Žena	vyučen	město		0,83	0,8	0,815	1	1	1	0,5	0,875	0	1	1	0	0,5	0,66	1	0,83	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0,809545	
25	76-90	Muž	vyučen	město		0,83	1	0,915	1	1	1	0,5	0,875	0	1	1	0	0,5	0,66	1	0,83	1	1	1	1	1	1	1	1	0,5	0,777727	
26	60-75	Muž	vyučen	město		0,166	1	0,583	1	1	1	0,5	0,875	1	1	1	1	1	0,66	1	0,83	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0,891545	
27	76-90	Muž	maturita	vesnice		0,83	1	0,915	1	1	1	1	1	0	1	1	0	0,5	0,66	1	0,83	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0,851591	
28	60-75	Muž	vyšokoškolské	město		0,83	0	0,415	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	0,75	1	0,5	0,75	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0,829318
29	60-75	Žena	maturita	vesnice		0,83	0,8	0,815	1	1	1	0,5	0,875	0	1	1	0	0,5	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0,832727
30	76-90	Žena	základní	vesnice		0,83	0,4	0,615	1	1	1	0,5	0,875	0	0	1	0	0,25	0	0	0	0	1	0	0	0,33333333	0	0	0	0	0,400152	
31	76-90	Muž	maturita	město		0,83	1	0,915	1	1	1	0,5	0,875	0	0	1	1	0,5	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0,846364
32	76-90	Žena	maturita	město		1	0	0,5	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0,33333333	0	0	0	0	0,356061	
33	60-75	Žena	maturita	město		0,83	1	0,915	1	1	1	1	1	0	1	1	1	0,75	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0,931591
34	nad 90	Žena	vyšokoškolské	město		1	1	1	1	1	2	1	1,25	0	1	1	1	0,75	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
35	nad 90	Muž	maturita	město		1	1	1	1	1	1	1	1	0	1	1	1	0,75	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0,943182
36	60-75	Žena	vyšokoškolské	město		0,83	1	0,915	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1	0,66666667	1	1	1	1	0,927803	
37	60-75	Muž	vyučen	město		0,83	1	0,915	1	1	1	1	1	0	1	1	1	0,75	0,66	0,75	0,705	1	0	1	0,66666667	0	1	1	0,5	0,785303		
38	76-90	Muž	vyšokoškolské	město		1	0,6	0,8	1	1	1	1	1	0	0	1	1	0,5	1	0	0,5	1	1	0	0,66666667	1	1	1	1	1	0,730303	
39	60-75	Muž	maturita	město		0,83	1	0,915	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0,75	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0,931591
40	76-90	Žena	vyučen	město		0,166	0	0,083	1	1	1	1	1	0	0	1	0	0,25	0,33	0,25	0,29	0,33	0	0	0,11	0	0	0	0	0,354955		
41	60-75	Žena	maturita	město		0,5	1	0,75	1	1	1	1	1	0	0	1	1	0,5	0,66	1	0,83	1	0	1	0,66666667	1	1	1	1	1	0,768485	
42	60-75	Žena	maturita	vesnice		1	1	1	1	1	1	0,5	0,875	0	1	1	1	0,75	1	0,75	0,875	1	0	1	0,66666667	0	1	1	0,5	0,791667		
43	60-75	Žena	maturita	město		1	1	1	1	1	1	1	1	0	1	1	1	0,75	0,66	0,75	0,705	1	0	1	0,66666667	0	1	1	0,5	0,796894		
44	76-90	Muž	maturita	město		0,83	1	0,915	1	1	1	1	1	0	1	1	1	0,5	1	1	1	1	1	0	1	0,66666667	1	1	1	1	0,814167	
45	60-75	Muž	vyučen	město		1	0,8	0,9	1	1	0	1	0,75	0	1	1	0	0,5	1	0,75	0,875	1	1	1	1	0	1	1	0	0,707955		
46	76-90	Muž	maturita	město		1	0,6	0,8	1	1	1	1	1	0	1	1	0	0,5	1	0	0,5	1	1	0	0,66666667	1	1	1	1	0,730303		
47	76-90	Žena	vyučen	město		0,5	0,6	0,55	1	1	1	1	1	0	1	1	0	0,5	1	0,25	0,625	1	1	0	0,66666667	1	1	1	1	0,713258		
48	nad 90	Žena	základní	město		1	0,8	0,9	1	1	1	1	1	0	1	1	0	0,5	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0,872727	
49	nad 90	Žena	maturita	město		0,166	0,2	0,183	1	1	1	0,5	0,875	0	1	1	0	0,5	1	0	0,5	0,33	1	1	0,77666667	1	1	1	1	1	0,637758	
50	76-90	Žena	vyučen	město		0,33	0,6	0,465	1	1	1	1	1	1	1	0	1	0,75	0,66	0	0,33	1	0	0	0,33333333	1	1	1	1	1	0,657652	

Souhrn odpovědí respondentů na názorové otázky a politickou orientaci

senior	věk	otázka 18	komunální	senátní	PS	EP	žádné	součet ot. 18	otázka 19	otázka 20	otázka 21	otázka 22	otázka 23	otázka 24	otázka 25	otázka 26	otázka 27	otázka 28	otázka 29	otázka 30	rozhlas	televize	internet	noviny	jiné zkušenosti	
	1 76-90			0	0	0	0 ano	0	0 rozhodně ne	rozhodně ano		nevim	1	1			1	žádná	žádná							
	2 76-90	ano		0,5 ano	0,5 ano	0,5 ano	0,5	2	0 rozhodně ano	rozhodně ano	spíše ano	nevim	1,5	1,5	2	2,5	1,875	KDU-ČSL TOP09	právice	NEPRAVDA	5		ano	ano	ano	
	3 60-75	ano		0,5 ano	0,5 ano	0,5 ano	0,5	2 ano	0,5 rozhodně ano	spíše ne	spíše ne	ano	1	1	1,5	2	1,375	žádná	levý střed	2	ano	ano	ano	ano		
	4 60-75			0	0 ano	0,5	0	0,5	0 rozhodně ano	spíše ano	spíše ne	ano	1	1	2	3	1,75	žádná	střed	3	ano	ano	ano	ano		
	5 76-90	ano		0,5 ano	0,5 ano	0,5 ano	0,5	2	0 spíše ano	rozhodně ano	spíše ano	ano	2	1,5	2	4	2,375	ODS	pravý střed	4	ano	ano	ano	ano		
	6 76-90	ano		0,5 ano	0,5 ano	0,5 ano	0	1,5 ano	0,5 spíše ano	spíše ano	spíše ano	ne	1	3	1	2	1,75	žádná	pravý střed	4		ano	ano	ano		
	7 76-90	ano		0,5	0 ano	0,5	0	1 ano	0,5 rozhodně ano	spíše ano	rozhodně ne	ne	1	1	1	5	2	ČSSD	levý střed	2	ano	ano	ano			
	8 60-75	ano		0,5	0	0	0	0,5	0 rozhodně ne	rozhodně ne	rozhodně ne	ne	2	1,5	2		1,833333	KSCM	levice	1						
	9 60-75	ano		0,5	0	0	0	0,5 ano	0,5 rozhodně ne	rozhodně ne	rozhodně ne	ne	2	1,5	2	2	1,875	KSCM	levice	1			ano			
	10 76-90	ano		0,5	0	0	0	0,5	0 spíše ne	spíše ano	rozhodně ne	nevim	1	2	2	2	2	1,75	ODS	právice	5					
	11 76-90	ano		0,5	0	0	0	0,5	0 rozhodně ano	spíše ne	rozhodně ne	ano	1	1	2	2	2	1,5	ODS	právice	5	ano	ano	ano		
	12 60-75	ano		0,5 ano	0,5 ano	0,5 ano	0,5	2 ano	0,5 spíše ano	spíše ne	rozhodně ano	nevim	1,5	1,5	1	2	2	1,5	ČSSD	levý střed	2	ano	ano	ano	ano	
	13 60-75	ano		0,5 ano	0,5 ano	0,5 ano	0,5	2 ano	0,5 spíše ano	spíše ne	spíše ne	nevim	1,5	1,5	1,5	2	2	1,625	ČSSD	levý střed	2	ano	ano	ano	ano	
	14 60-75	ano		0,5	0	0	0	0,5	0 spíše ano	spíše ano	rozhodně ne	nevim	1	2	2	2	2	1,75	ODS	právice	5		ano	ano		
	15 60-75	ano		0,5 ano	0,5 ano	0,5	0	1,5 ano	0,5 rozhodně ano	rozhodně ne	rozhodně ne	ano	1	2	2	3	2	2	TOP09	právice	5			ano		
	16 60-75			0	0	0	0 ano	0	0	rozhodně ne	rozhodně ne		2	1,5	3,5	4,5	2,875	KSCM	levice	1						
	17 60-75			0	0	0	0 ano	0	0	rozhodně ne	rozhodně ne	nevim	2	1,5	2,5	4,5	2,625	KSCM	levice	1						
	18 76-90	ano		0,5	0 ano	0,5	0	1	0 spíše ano	spíše ano	spíše ne	nevim	1	2	1	2	2	1,5	žádná	střed	3	ano	ano	ano		
	19 76-90	ano		0,5	0 ano	0,5	0	1	0 spíše ano	spíše ano	spíše ne	nevim	1	2	1	2	2	1,5	žádná	střed	3	ano	ano	ano	ano	
	20 60-75	ano		0,5	0 ano	0,5	0	1	0 spíše ano	spíše ne	spíše ne	nevim	1	1	1	1	2	1,25	žádná	střed	3					
	21 60-75			0	0	0	0 ano	0	0 spíše ne	spíše ano	spíše ne	nevim	1	2	2	2	2	1,75	ČSSD	levý střed	2	ano				
	22 60-75	ano		0,5 ano	0,5 ano	0,5	0	1,5	0 rozhodně ano	rozhodně ne	spíše ne	ne	1	1	1	2	2	1,25	ČSSD	levice	1			ano		
	23 60-75	ano		0,5 ano	0,5 ano	0,5	0	1,5	0 rozhodně ano	rozhodně ano	spíše ne	ne	1	1	1	2	2	1,25	ČSSD	levice	1			ano		
	24 76-90	ano		0,5 ano	0,5 ano	0,5	0	1,5	0 rozhodně ano	spíše ano	spíše ano	nevim	1	1	1	2	2	1,25	ČSSD	levice	1			ano		
	25 76-90	ano		0,5 ano	0,5 ano	0,5	0	1,5 ano	0,5 rozhodně ano	spíše ano	spíše ne	nevim	1	1	1	1	5	2	ČSSD	levice	1	ano	ano	ano		
	26 60-75	ano		0,5 ano	0,5 ano	0,5	0	1,5	0 rozhodně ne	spíše ano	spíše ano	ne	1	1	1	2	2	1,25	žádná	levý střed	2	ano	ano	ano	ano	
	27 76-90	ano		0,5 ano	0,5 ano	0,5	0	1,5	0 rozhodně ano	rozhodně ano	spíše ano	nevim	2	2,5	3	3	4	2,625	žádná	pravý střed	4			ano	ano	
	28 60-75	ano		0,5 ano	0,5 ano	0,5	0	1,5 ano	0,5 rozhodně ano	spíše ano	spíše ano	nevim	5	5	5	4	4	4,75	ODS	právice	5			ano	ano	
	29 60-75	ano		0,5 ano	0,5 ano	0,5	0	1,5 ano	0,5 rozhodně ano	spíše ano	spíše ano	nevim	1	1	1	2	2	1,25	ČSSD	levice	1			ano	ano	
	30 76-90	ano		0,5 ano	0,5 ano	0,5 ano	0,5	2	0 rozhodně ano	rozhodně ne	rozhodně ne	nevim	1	1	2	2	2	1,5	ČSSD	levý střed	2			ano	ano	
	31 76-90	ano		0,5 ano	0,5 ano	0,5 ano	0,5	2 ano	0,5 rozhodně ano	spíše ano	rozhodně ne	nevim	1	1	1	2	2	1,25	ČSSD	levice	1			ano	ano	
	32 76-90			0	0	0	0 ano	0	0 rozhodně ano	spíše ano	rozhodně ne	nevim	1	1	2	2	2	1,5	ČSSD	levice	1				žádné	
	33 60-75	ano		0,5 ano	0,5 ano	0,5 ano	0,5	2 ano	0,5 spíše ne	spíše ano	rozhodně ne	nevim	3	3	3	2	2	2,75	žádná	střed	3	ano				
	34 nad 90	ano		0,5 ano	0,5 ano	0,5 ano	0,5	2	0 spíše ano	spíše ano	spíše ano	ne	2	1	2	1	2	1,5	ČSSD	levý střed	2	ano	ano	ano	ano	
	35 nad 90	ano		0,5 ano	0,5 ano	0,5 ano	0,5	2	0 spíše ano	spíše ano	spíše ano	ne	1	1	1	1	1	1	1	ČSSD	levý střed	2	ano	ano	ano	ano
	36 60-75	ano		0,5 ano	0,5 ano	0,5	0	1,5	0 rozhodně ne	rozhodně ne	rozhodně ne	ne	2	1	1,5	2	2	1,625	SPR-RSČ	levice	1	ano	ano	ano	ano	
	37 60-75	ano		0,5	0	0	0	0,5 ano	0,5 rozhodně ano	rozhodně ne	rozhodně ne	ano	1	1	1	2	2	1,25	ČSSD	levice	1	ano	ano	ano	ano	
	38 76-90	ano		0,5 ano	0,5 ano	0,5	0	1,5	0 spíše ne	spíše ne	rozhodně ne	nevim	2,5	2	1	2	2	1,875	ČSSD	levice	1	ano				
	39 60-75	ano		0,5 ano	0,5 ano	0,5 ano	0,5	2 ano	0,5 rozhodně ano	spíše ano	spíše ne	ano	2	1	2	2	2	1,75	ČSSD	levý střed	2	ano		ano		
	40 76-90	ano		0,5	0	0	0	0,5	0 rozhodně ne	rozhodně ne	rozhodně ne	nevim	1	3	3	2	2	2,25	KDU-ČSL	střed	3			ano		
	41 60-75	ano		0,5	0	0	0	0,5	0 spíše ne	spíše ne	rozhodně ne	nevim	2	1	1	2,5	2	1,625	žádná	levý střed	2			ano	ano	
	42 60-75	ano		0,5	0	0	0	0,5 ano	0,5 spíše ano	spíše ne	rozhodně ne	ano	1	2	3	2	2	2	žádná	levice	1			ano	ano	
	43 60-75	ano		0,5	0	0	0	0,5 ano	0,5 rozhodně ano	rozhodně ne	rozhodně ne	nevim	1	2	4	2	2	2,25	ČSSD	levice	1	ano	ano	ano	ano	
	44 76-90			0	0	0	0 ano	0	0 spíše ne	spíše ne	spíše ne	ne	1,5	1,5	1,5	2	2	1,625	ČSSD	střed	3			ano	ano	
	45 60-75			0	0 ano	0,5	0	0,5 ano	0,5 rozhodně ano	spíše ano	spíše ano	ano	2	1	4	3	3	2,5	ODS	pravý střed	4	ano	ano	ano		
	46 76-90			0	0	0	0 ano	0	0 rozhodně ne	rozhodně ne	rozhodně ne	nevim	1	2	2	2	2	1,75	žádná	střed	3					
	47 76-90			0	0	0	0 ano	0	0 spíše ne	spíše ne	rozhodně ne	nevim	1,5	1	2	5	2	2,375	TOP09	střed	3			ano		
	48 nad 90	ano		0,5 ano	0,5 ano	0,5	0	1,5	0 rozhodně ano	spíše ano	spíše ne	nevim	3	3	2	4	4	3	3	VV	pravý střed	4			ano	ano
	49 nad 90	ano		0,5	0	0	0	0,5	0 spíše ano	rozhodně ano	spíše ne	nevim	3	1	2	3	2	2,25	ČSSD	pravý střed	4			ano	ano	
	50 76-90			0	0	0	0 ano	0	0 rozhodně ano	spíše ano	spíše ne	ano	3	3	1	2	2	2,25	KDU-ČSL	střed	3			ano		
			39	24	30	11	9	17																		

HYPOTÉZY A OTÁZKY

PH 1: „Senioři znají současné politické strany a jejich postavení na pravo-levém politickém spektru.“ Otázka 1-2

PH 2: „Senioři znají politické představitele, dovedou určit jejich stranickou příslušnost, případně ústavní pozici.“ Otázka 3-6

PH 3: „Senioři dovedou přiřadit programové priority k politickým stranám a identifikují složení a programové priority současné vlády.“ Otázka 7-10

PH 4: „Senioři dovedou určit, ve kterých mezinárodních organizacích je ČR členem.“ Otázka: 11-12

PH 5: „ Senioři se orientují v ústavním systému.“ Otázka: 13-15

PH 6: „Senioři se orientují v integraci ČR do EU.“ Otázka: 16-17